

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Keiti Karro

VALMIVA TALLINNA VANGLA JA HARKU VANGLA
EMADE-LASTE OSAKONNA VÕRDlus NING SEDA
REGULEERIV ÕIGUSLIK KORD

Lõputöö

Juhendaja:

Christel Punn, MA

Kaasjuhendaja:

Tiina Kuljus

Tallinn 2010

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Justiitskolledž	juuni 2010
Töö pealkiri: Valmiva Tallinna vangla ja Harku vangla emade-lastete osakonna võrdlus ning seda reguleeriv õiguslik kord.	
Töö autor: Keiti Karro Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega Allkiri: elektroonilises keskkonnas.	
Lühikokkuvõte: Töö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 63 leheküljest, sellest on lisad 14 leheküljel. Töös on kasutatud 37 allikat, millele on viidatud. Allikatest 15 on teosed, 10 intervjuud ja personaalsed kirjavahetused, 5 õigusaktid, määrused, käskkirjad ja 5 on internetiallikad. Võorkeelne kokkuvõte on kirjutatud inglise keeles. Autor toob töös välja kaks peamist uurimisülesannet: 1. kas uues Tallinna vanglas on nõuetekohased tingimused lapse sotsiaalseks ja maailmateadlikuks arenguks, kas elu vanglas ei kitsenda lapse õiguseid ja vajadusi. 2. välja tuua, kas laste elutingimuste muutmisel peaks lisama praegu kehtivasse õiguslikku korda, mis puudutab laste kasvamist emade juures kinnipidamisasutuses, täiendusi ja uuendusi. Kvalitatiivne uuring koosneb autori vaatlustest Harku vanglas, Arhitektuuribüroo Amhold ASi poolt koostatud uue Tallinna vangla projektsioonide analüüsist ja seitsmest ekspertintervjuust.	
Võtmesõnad: Naistevangla, emade-lastete osakond, lapse areng, kamber-tüüpi vangla.	
Keywords: mother-baby units, child development, chamber-type prison.	
Säilitamise koht:	
Vastab lõputöö nõuetele. Juhendaja: Christel Punn Allkiri: Kaasjuhendaja: Tiina Kuljus Allkiri:	
Kaitsmisele lubatud. Kolledži direktor: Allkiri:	

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISUKORD	3
SISSEJUHATUS	5
1. LAPSELE VAJALIKUD ELUTINGIMUSED JA LAPSE EAKOHANE ARENG	8
1.1. Last ümbritsev elukeskkond	8
1.2. Lapse toitmine.....	10
1.3. Lapse vajadus õues liikuda	11
1.4. Lasteaia tähtsus vanglas viibivale lapsele.....	11
1.5. Väikelapse areng neljanda eluaastani	12
1.5.1. Arenemine mängu kaudu	13
1.5.2. Seotussuhete teke ema ja lapse vahel	14
2. EMPIIRILINE OSA JA ARUTELU	18
2.1. Uurimuse eesmärk	18
2.2. Uurimuse meetodika, protseduur ja valim.....	19
2.3. Elutingimused Harku vangla ja uue Tallinna vangla emade-laste osakonnas	20
2.4. Lapse mänguasjad	24
2.5. Lapse toitmine.....	24
2.6. Lapse kokkupuude välismaailmaga	26
2.6.1. Õues liikumine	26
2.6.2. Lasteaias käimine.....	28
2.6.3. Suhtlemine sugulastega.....	31
2.7. Meditsiiniline teenindamine ja hooldus.....	33
2.8. Lapse ajaline vanglas viibimine.....	35
2.9. Avavangla osakonda paigutamine	37
2.10. Vahistatu ja eeluuritava staatuses olev rase ja ema	38
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	43
KASUTATUD KIRJANDUS	45
LISADE LOETELU	48
LISA 1. INTERVJUUDE PÕHIKÜSIMUSED.....	49
LISA 2. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU VANGLA MEDITSIINIOSAKONNA SPETSIALIST-ÕELE.....	51
LISA 3. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU LASTEAIA KASVATAJATELE	52
LISA 4. LISAKÜSIMUSED VINNI PEREKODU JUHATAJALE.....	53

LISA 5. INTERVJUUKÜSIMUSED TALLINNA VANGLA VÄLJAÕPPEJUHILE	54
LISA 6. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU VANGLA ENDISELE KAPLANILE ÜLLAR NÕLVALE	55
LISA 7. INTERVJUUKÜSIMUSTIK LASTEPSÜHHIAATER ANU SUSILE JA VASTUSED.....	57
LISA 8. VAATLUSPROTOKOLL	63

SISSEJUHATUS

Emade-lastete osakonna tingimused on viimase kahekümne aasta jooksul muutunud üsna palju. NSV Liidu valitsemise ajal paiknesid Eesti kinnipeetavad-emad lastega Lätis Riias. Harku vangla spetsialist-õe Liidia Perova (2009) meenutuste kohaselt Riia vangla lasteosakonnas laps emaga koos ei elanud, ema lubati lapse juurde vaid tunniks-kaheks, ülejäänud aja oli laps medõe järelevalve all. 1991. aastal toodi emad Riias asuvast vanglast ära Eestisse Tallinna lähedale Harku naistevanglasse, kuhu loodi spetsiaalne emade-lastete osakond. Esmases ahjuküttega hoones olid tingimused üsna kehvad: majas oli köök ja vannituba, emade tarbeks vaid üks suur magamistuba, kuhu mahtus viis-kuus voodit. Tähtis oli aga see, et sellest alates said emad lastega koos olla ööpäevaringselt .

Vana hoone amortiseerus aja jooksul ning sealsed elutingimused ei rahuldanud rasedate naiste ega kaugeltki mitte väikelaste vajadusi. Käesoleva sajandi alguses kolis emade-lastete osakond uude majja, Harku vangla klubihoone teisele korrusele, kus see asub iseseisva üksusena praeguseni. Osakonnas elavad rasedad või vanglas kuni kolmeaastast (kaasa arvatud) last kasvatavad kinnipeetavad ja erakorraliselt vahistatud. Osakonna loomisest alates kuni oktoobrini 2009 on Harku vanglas kasvanud või on kasvamas 38 last vanuses 1-4 eluaastat. (Perova 2009)

Harku vangla näol on tegemist laager-tüüpi vanglaga, kus subkultuuri ning keelatud asjade levik on vangide omavahelise tihedama suhtlusvõimaluse tõttu suurem kui kamber-tüüpi vanglates. Selline olukord tõkestab karistuse efektiivset ja eesmärgipärast täideviimist. Seetõttu ongi Eesti Justiitsministeeriumi visioon vahetada kõik nõukogudeaegsed laager-tüüpi vanglad välja kamber-tüüpi vanglate vastu. Selle otsuse raames suletakse ka lähiaastatel Harku vangla ning naissoost kinnipeetavad, sealhulgas emade-lastete osakond, viiakse üle Harjumaale Maardu linna valmivasse Tallinna vanglasse.

Lõputöö **eesmärgiks** on välja selgitada, millised on tingimused ja võimalused praeguses Harku vanglas ja valmivas Tallinna vanglas alla nelja-aastase lapse kasvatamiseks ja arendamiseks ning kas otsustamisprotsessides on esikohale toodud lapse huvid. Peamiseks

eesmärgiks on teada saada, kas uus vangla parandab lapse elutingimusi ning kas last üldse saab kasvatada uues kinnises kamber-tüüpi Tallinna vanglas Maardus.

Autor toob välja töös kaks peamist **uurimisülesannet**:

1. uurida, kas uues Tallinna vanglas on nõuetekohased tingimused lapse sotsiaalseks ja maailmateadlikuks arenguks ning kas elu vanglas ei kitsenda lapse õiguseid ja vajadusi. Esmatähtis on, et vanglas kasvav laps on vaba inimene ja lapse sotsiaalseid õigusi tohib piirata ainult seaduslikel alustel ja last arvestavalt (Lastekaitseseadus §17). Kindlasti ei ole selleks aluseks ema süüteod. Siiski on vangla kinnine institutsioon ning teatud reservatsioonidega peab arvestama, sest lapse ema kannab karistust, kuid vangla ei tohi pärssida lapse kasvamis- ja arenguvõimalusi;
2. välja tuua, kas laste elutingimuste muutmisel peaks lisama praegu kehtivasse õiguslikku korda, mis puudutab laste kasvamist emade juures kinnipidamisasutuses, täiendusi ja uuendusi. Kui hetkel kehtiv seadusandlik kord vajab uuendusi, siis toob autor oma töös välja ettepanekud, millised need olema peaks.

Lõputöö peamiseks eesmärgiks on teada saada, kas uus vangla parandab lapse elutingimusi ning kas last üldse saab kasvatada uues kinnises kamber-tüüpi Tallinna vanglas Maardus.

Lõputöö sisuline osa on jagatud kaheks peatükiks. Esimeses peatükis toob autor välja, millised on väikelapse vajadused esimese nelja eluaasta jooksul ning peaksid olema väikelapse kasvutingimused. Seda aspektist, mis puudutab peamiselt lapse kasvamist kinnises asutuses. Teine peatükk koosneb empiirilisest uurimisest. Uurimismeetodina kasutab autor ekspertintervjuusid, dokumendianalüüsi ja paikvaatlust. Paikvaatluse ja dokumendianalüüsiga võrdleb autor kahte vanglat - millised on laste tingimused praegu laagertüüpi Harku vanglas ning kuidas need muutuvad seoses vangla üleviimisega kamber-tüüpi vanglasse Maardusse. Ekspertintervjuudega püüab autor saada vastust sellele, kas kinnised elutingimused on väikelapse jaoks õiged ning mis peaks olema esikohal, kas lapse ja ema seotussuhete tekkimine, lapse õigus kasvada vaba inimesena või saavad need eksisteerida kooskõlas. Lisaks on eesmärgiks vaadata hetkel lapse vanglas viibimist reguleerivat õiguslikku korda. Autor toob välja, mida peaks korrigeerima või lisama praegu kehtivasse süsteemi, mis puudutab laste kasvamist vanglas. Teises peatükis teeb autor ka järeldused ning esitab omapoolsed ettepanekud.

Emade-laste osakonna kohta on eelnevalt tehtud uuringuid, kuid need käsitlesid peamiselt seda, kas laps peaks emaga vanglas elama. Antud töös toob autor välja, millised on praegu lapse tingimused ja vajadused vanglas kasvamiseks ja arendamiseks. Lisaks tuleb uurimise alla uus Tallinna vangla ja seal asuv emade-laste korpus, mida üliõpilaste lõputöodes varem kajastatud ei ole.

ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud Lapse õiguste konventsiooni artikkel 3 kohaselt tuleb igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes täidesaatvate või seadusandlike organite poolt esikohale seada lapse huvid (Lapse õiguste konventsioon Art 3 lg1). Töö olulisus seisnebki selles, et kuigi antud valdkond puudutab suures plaanis väga väikest osa lapsi ühiskonnas, peab ka neil vähestel, kes kasvavad oma esimesed eluaastad ema juures vanglas, olema tagatud õigused ja võimalused, mis on väljaspool vanglamüüre kasvaval lapsel.

Antud töö on edasiarendus autori 2009. aastal kaitstud kursusetööst „Harku vangla tingimused alla nelja- aastase lapse kasvatamiseks ja arendamiseks“.

1. LAPSELE VAJALIKUD ELUTINGIMUSED JA LAPSE EAKOHANE ARENG

1.1. Last ümbritsev elukeskkond

Lapse toa kujundamisel peab kõigepealt arvestama lapse ohutusega. Kunagi ei tohi panna voodit akna alla ega riideid otse voodi kohale. Akendel peaksid olema turvalukud ja pistikupesadel turvakaitsmed, kardinaid peavad olema lühikesed, lahtised juhtmed kinnitatud. (Chapman 2002:93; Wilson 2008:20)

Esimestel elupäevadel vajab laps vähe. Siiski on tarvis ruumi, kus vahetada lapse mähkmeid, hoida tema riideid ja mänguasju. Selle jaoks sobib väike tuba paremini, sest see on hubane. Imiku toa peamine sisustuselement on lapse voodi. Mõistlik valik on võrevoodi, mille külgi saab lapse kasvades eemaldada. Toas on oluliseks mööblielemendiks koht, kus lapse mähkmeid vahetada. Selleks ei pea olema spetsiaalselt poest ostetud laud. Piisab õige kõrgusega lauast või kummutist, millele on asetatud pehme plastmatt. (Wilson 2008:13-15)

Ühevärvilised seinad ja kergesti hooldatav põrand on imikule kõige rahulikum ümbrus ja on värvilistele lisanditele parimaks taustaks. Siiski ei tohiks seinad olla valged, see pakub liiga vähe avastamis- ja õppimisvõimalust. Toakujunduses on head abstraktsed kujundid: triibud või suured mummud. Ära ei tohi unustada ka lage, sest imikud veedavad tunde selili. Lakke sobivad riputamiseks värvilised paberlaternad, peokaunistused või voodikarussell. Lisaks erinevatele värvidele vajab laps võimalust eri materjale kogeda. Ta peab teada saama, mis on külm ja milline külm pind, kuidas tundub sile, kuidas karvane, milline on nahk, kivi, metall ja puit. Eri värvid ja materjalid pakuvad lapsele erinevaid simulatsioone, arendavad lapse taju ja tunnetust. (Köster 2005: 48-49, Wilson 2008:16-17)

Kui laps saab vanemaks, peaks magamistoas tegema muudatusi. Peamine muudatus on lapse võrevoodi asendamine tavavoodiga. Voodi juures on oluline, et ta oleks endiselt lapsele ohutu. Selleks oleks hea eesääres olev serv, mis ei lase rahutu unega lapsel voodist

välja kukkuda. Samuti tuleks üle vaadata lapse toa värvid. Paari aasta vanuselt hakkab laps armastama värvikirevust enda ümber. Siiski on värvitud seinad parem lahendus kui lapselike piltidega tapeedid. Liigvärviline tapeet ja kirjud mänguasjad võivad tekitada värvide ülekülluse. (Wilson 2008:25, 35, 49).

Lapse oma toas peaks olema avatud riuleid, mis on lapse jaoks õige kõrgusega. See on vajalik lapse korraharjumuste kujundamiseks. Peale riiulite peab olema veel teisi panipaiku, näiteks kappe, kuhu panna riided, ja sahtleid, kuhu mahutada lapse käeliseks tegevuseks tarvilikud asjad, näiteks paberid, pliiatsid ja muu selline. (Niinberg, Linnas 2007:80; Wilson 2008:45)

Iga laps vajab mängimiseks ruumi. Avar põrandapind, tühjendatud lauapealne ja piisav ruum ringiliikumiseks on kõige tähtsamad – nendeta ei ole lapsel väljendusvabadust. Pole aus lapsele öelda, et ta võib mängida kõikjal, ning seejärel tõelda, kui ta paneb midagi täiskasvanu jaoks valesse kohta. Oluline ei ole mänguruumi suurus, vaid see, et laps saab pidada seda oma ruumiks. Mänguasjad peavad olema mängupinna juures kättesaadavad ja ärapandavad. Mängualaks valitud ruum peab olema aga nii suur, et oleks ruumi nii mänguasjade laiali jaotamiseks kui ka nende vahel liikumiseks. Jälgima peab seda, et lapse mänguala ei oleks keset teiste pereliikmete liikumistrajektoori. (Wilson 2008:91-92)

Köögis on lapsele esmatähtsaks mööbliesemeks söögitool. See peaks olema kas väike lastelaud ja tool või kõrge lastetool, mis ulatub suure laua kõrgusele.. Kena on, kui laps saab süüa koos täiskasvanutega suure laua taga. Sellel on ka arengu seisukohast tähtis roll. Mida varasemalt laps õpib suure laua taga istuma, seda parem – see sotsialiseerib teda ja õpetab iseseisvuma. Praktiline on osta söögitool, mis kasvab koos lapsega. Sellel on eemaldatav söögialus ja turvaäär imikueas lapse jaoks. Kohandades tooli juba suuremale lapsele, võib selle eemaldada, jättes vaid jalatoe. (Wilson 2008:105-113)

Vannitoa kujundamisel tuleb samuti arvestada lapse ja tema väikese kasvuga. Lapsel tuleb tekitada väikesest peale pesemisharjumused ja seetõttu oleks hea, kui kraanikausi juures oleks väike taburet, millel seistes ulatuks laps kraani kohale. Kuigi ta ei pruugi veel osata ise kraani lahti keerata või hambaharjale pastat peale määrada, on lapse jaoks oluline ja õpetlik see, et ta saab ise kraanikausi kohal tegutseda nagu tema vanemad. Sööginõud

peaksid olema lapsele ohutud. Näiteks ei tohiks lapsele jooki valada klaasi, sest see võib kergesti puruneda. Paljud igapäevased nõud on tugevast keraamikast. (Wilson 2008:78, 83)

1.2.Lapse toitmine

Lapse toitumus nelja esimese eluaasta jooksul muutub pidevalt. Sündides toitub laps vaid emapiimast ning muid erilisi tingimusi talle vaja ei ole. See aeg on lapse jaoks tähtis, sest uuringud on näidanud, et kui lapse toitumine on esimestel elukuudel halb ja siis järsult paraneb, võib tema areng eakaaslastele järele jõuda alles 4.-5. aastaks. Juhul kui ema poolt on lapse söötmine mingil moel pärsitud, näiteks kui emal rinnapiim puudub või on ema HIV positiivne, toidetakse last piimapulbriga. Piimapulbriga toitmine peab toimuma kindlasti koostöös lastearstiga, sest oskamatus võib lapsele halba teha ning kõikidele lastele tuleb läheneda individuaalselt. Siiski, kui emapiima on vähe, ei tohiks ema sel ajal oma lapse rinnaga toitmist lõpetada, sest see on lapse intellektuaalse arengu üks eeldusi. Emapiim sisaldab antikehasid, mis hävitavad kahjulikke viiruseid ja baktereid, mis aitavad vastündinul välja kujundada immuunsüsteemi. (Leppik 2009:19; Sirg 2004:62-65).

Juba paari kuu vanusele lapsele võib lisaks emapiimale anda värskeid mahlu ja püreesid. Esimeseks võiks olla õunamahl. Õunamahl on lapsele kasulik, kuna sisaldab rauda, mida piim kehast välja viib. 1-2 nädala pärast võib pakkuda teisigi mahlu, näiteks mustsõstra- ja kirsimahla. Püreede puhul tuleb jälgida, et lapse toit ei seisaks liiga kaua külmikus. Soojendatult võib seda järgmise söögikorra ajal uuesti anda, kuid üle ööpäeva ei tohiks valmis lastetoitu hoida. Alates kolmest ja poolest elukuust võib anda keedetud munarebu. Neljakuuselt võib lapsele anda kohupiimatooteid, mis sisaldab ohtralt valke ja mineraalaineid. Alustada tuleb väga väikestest kogustest, poolest teelusikatäiest. Neljandal kuul võib lapse toidumenüüsse lisada ka aedviljadest tehtud püreed. (Sirg 2004:17,24)

Esimest tahket toitu hakkab laps sööma umbes seitsmekuuselt ja alates sellest vanusest tuleb täpsemalt jälgida, mida laps peaks sööma ning võiks süüa. (Sirg 2004:17,39). 12-kuune laps sööb juba päris palju ja toiduainete hulgas võiks olla rukkileiba. Last peab harjutama sööma tahkeid toite – hammaste, igemete, lihastega. Aastaselt peaks lapsel olema neli söögikorda päevas. Hommiku-ja lõunasöögi vahel võib lapsele anda mahla. Lapsele pole soovitatav anda vorsti, viinereid ja sardelle, sest nende valmistamisel

kasutatakse tihti küsitava väärtusega liha. Kasulik ei ole ka liialt maitsestatud ja vürtsine toit, sest need võivad alandada lapse maitsetundlikkust. Menüüs peaks olema puuviljad, piimatooted ja kiudainerikast toitu nagu näiteks leib. Tuleks hoiduda andmast lapsele ülearu palju putrusid – laps saab liigselt süsivesikuid. Vanem, 2-4 aastane laps sööb juba enamjaolt kõike. Süües istub ta juba laua ääres ning peab õppima sööma iseseisvalt söögiriistadega (Sirg 2004:47,64-67).

1.3.Lapse vajadus õues liikuda

Enamik terviseprobleeme, mis võivad tuleneda lapse kehvast toitumisest ja füüsilise aktiivsuse vähesusest, talletuvad, kui lastel pole piisavalt võimalusi väljas viibimiseks ja mängimiseks. Uurimused on kinnitanud, kuid samas on ka üldlevinult teada, et laps kaotab palju energiat ja kaloreid just väljas mängides. Last võiks suunata liikuma ka vanemate või hoidjate poolt välja mõeldud füüsiliste harjutustega, kuid mitte kõikidele lastele ei meeldi täiskasvanute organiseeritud aktiivsus, näiteks võimlemine. Igale lapsele meeldib aga mängida ning kõige suurem avarus selle jaoks on just õues. (Casey 2007:9)

Ei ole tähtis, et lapse mänguruum väljas peab olema kaetud spetsiaalsete jooksuradade ja muu stereotüüpse varustusega jooksmiseks, ronimiseks ja hüppamiseks. Seega ei pruugi korraliku mänguväljaku sisustamine olla kallid. Mänguhoov peaks olema selline, mille abil laps saab arendada fantaasiat, unistada ning oleks motiveeritud jooksuma ja kiljuma. Tähtis on, et laps saaks õues mängida ja joosta igal aastaajal, sest loodus on lapse kõige õpetlikum klassiruum, hoolimata aastaajast. Siin mõjuvad talle tema meeltele sajad värvid, helid, lõhnad, tegevused. Lapse terve fantaasia arendamine on loovmõtlemise tähtsaid tegureid. Looduses nähtut-kogetut saab hiljem joonistada, voolida, kirjeldada, kujutleda. (Casey 2007:9-10, 25, Niinberg, Linnas 2007:50).

1.4.Lasteaia tähtsus vanglas viibivale lapsele

Emade-laste osakonnas ei ole tihti mitut ühealist last, mistõttu vanglamüüride vahel ei pruugi lapsel olla omaealist, kellega suhelda ja koos mängida. Teiseks alternatiiviks, kuidas laps saaks olla omaealiste keskel, on lasteaed. Enamikul vanematest puudub pedagoogiline haridus, vanglas on pedagoogilise haridusega lapsevanema võimalus veelgi

väiksem. Kui aga lapsele metoodiliselt midagi valesti õpetada, siis kulub hilisemaks ümberõppimiseks kümme korda rohkem aega nii lapsevanematel kui ka õpetajatel. Lasteaia esmaseks ja kõige tähtsamaks ülesandeks on lapse käelise tegevuse ja sõna metoodiliselt õige arendus. Väga hästi võtab lapse vajaduse õppimise järele kokku Victor Hugo tsitaat: „Kes avab kooliukse, suleb vangla oma.“ (Niinberg, Linnas 2007:7, 39)

Teiseks on lasteaed see koht, mis annab lapse „minale“ ja selle arengule pädeva hinnangu, sest lapse kõige parem sõber on omaealine ja –sooline. Laps teab, et täiskasvanud, sealhulgas tema vanemad, oskavad paremini joonistada ja kirjutada, aga kui ta pole kokku puutunud omaealistega, ei saa ta teada, kui hästi ise joonistab, võrreldes teiste lastega. Laps aga vajab seda võrdlusmomenti. Laste jaoks on päev sisustatud mänguga ja oleks tore mängida koos teistega. Laps, kes teistega oma mängu ja mänguasju jagada ei saa, seda ei õpi ega oska, jääb peagi ilma sõpradest, ja nii on see hiljem ka täiskasvanuna. Üksiklapsed, kellel ei ole ka mängukaaslasi, liiguvad tahes-tahtmata rohkem täiskasvanute seltskonnas. Sellise pideva liigse nõudlikkuse, ülekoormuse tõttu tunduvad nad sageli vanainimeselikult targad ja varaküpsed – efekt, mis neid teatud tingimustes veelgi isoleerib ja põhjustab hiljem tõsisemaid konflikte suhetes omaealistega. (Niinberg, Linnas 2007:7-8, 34)

Samuti on oluline, et lasteaialaps viibib üsna palju värskes õhus, mis on oluline just vanglas kasvavale lapsele. Lisaks on lasteaed vajalik kaksikkeelse pere lastele. Lapsed on alid õppima keeli ja üheskoos mängides saab võõrkeele suurepäraselt selgeks. Eestikeelne lasteaed on heaks keeleõppeks venekeelsetele väikelastele. Lisaks keeleõppele õpib laps tundma ka erinevate inimeste eripära: kas siis päritolulisi või ka igapäevaseid käitumismalle. Laps saab aru, et kõigil siin ilmas on oma koht, õigus, eripära ja ühtsus. (Niinberg, Linnas 2007:8-9)

1.5. Väikelapse areng neljanda eluaastani

Lapse areng esimeste eluaastate jooksul on kiire ja keerukas. Kui esimese elukuu lõpuks suudab väikelaps vaid pead hoida, siis umbes kolmandast elukuust muutub ta aktiivsemaks, suutes end iseseisvalt pöörata ning kaheksandaks elukuuks saavutab ta esmase iseseisvuse, suutes liikuda edasi roomates. 20-kuune laps on üsna aktiivne, suutes juba hüpata ja joosta. (Griffiths 1954 ref. Butterworth, Harris 1994:114)

Psühholoogid ja sotsioloogid on jõudnud ühisele järeldusele, et enamik tõsiseid kõrvalekaldeid lapse arengus pärinevad varajasest lapsepõlvest. Psüühika arengus on just kolm esimest aastat selleks perioodiks, mis paneb aluse lapse edaspidisele arengule. Hiljem enam neid kõrvalekaldeid, mis on tekkinud loomuliku arengu häirimisel, parandada ei ole võimalik. Selle juures on oluline, et areng tähendab kõiki tahkusi: nii füüsilist, intellektuaalset, sotsiaalset kui ka emotsionaalset arengut. (Madise 1992:20-21, 38)

1.5.1. Arenemine mängu kaudu

Kolmekuused imikud veedavad palju aega oma käsi vaadates ning on leitud, et selline periood aitab imikutel käte üle visuaalset kontrolli saavutada. Vastsündinud püüavad samuti kätega puudutada nägemisväljas olevaid esemeid, mis käte kohmakuse tõttu harva õnnestub. Oskuse paranedes suudab beebi neljandaks elukuuks asju ka kätte haarata. See on esimene suur samm lapse intellekti arengus. Antud tegevused on alguseks lapse maailmataju arengule, mille täiustumisel saavutab ta üha täpsema kontrolli oma sõrmede ja kogu käte üle. (Butterworth, Harris 1994:124, Madise 1992:32) Lapsele on oluline juba sünnist alates eakohaste mänguasjade olemasolu, mida tundma õppida, algselt vaadeldes ja püüdes neid haarata, hiljem katsudes, mudides. Seda paremini õpib laps kasvades oma käsi kasutama ja näiteks iseseisvalt söögiriistu hoidma.

Mänguline tegevus on oluline lapse täisväärtusliku arengu jaoks. Uuringud on näidanud, et 75% lapse ajast areneb pärast sündi ning aju arengule on vajalik lapse mänguline aktiivsus, mis stimuleerib ja mõjutab aju struktuuris olevaid ühendustevahelisi närvirakke. (Wilkins 1993:42) See protsess mõjutab arengut keele, sotsialiseerumise, eneseteadlikkuse, emotsionaalse heaolu, loovuse, probleemilahendus- ja õppimisvõime vallas. Mängu juurde peaksid kuuluma ka erinevad mänguasjad, mille abil õpib laps tunnetama maailma, iseennast ja teisi enda ümber. Mänguasju valides tuleks lähtuda sellest, milliseid vaimseid ja füsioloogilisi funktsioone nad arendavad. Mänguasjad õpetavad (Wilkins 1993:45-46; Niinberg, Linnas 2007:78):

- ✓ väljanuputamist, kuidas asjad töötavad;
- ✓ leidma uusi ideid;
- ✓ keha ja jõudu kontrollima;
- ✓ kasutama loovust;

- ✓ probleeme lahendama;
- ✓ teistega arvestama
- ✓ sotsiaalseteks rollideks valmistuma.

Laps vajab mänguks oma mängumaailma, -nurka, mis on mingil määral seotud psühholoogilise arenguga ja enim lapsele, aga ka emale, hetkelise vabaduse andmisega, sest kõik soovivad olla kas või hetkeks omaette. Vanemad küll muretsevad, mis saab, kui nad ei ole iga hetk lapse kõrval, kuid just vaba mäng on see, mis annab lapsele oskusi loovuse, spontaansuse ja iseseisva mõtlemise vallas. Et laps leiaks oma identiteedi, peab ta selle tee läbima üksinda, seda ei saa asendada täiskasvanu õpetussõnadega, selleks on oma nurk või isegi tuba kõige parem. Laps hakkab iseseisvuma umbes pooleaastaselt, seega ta kogeb, mida tähendab ise otsustada. Vanemate pidev hoolitsemine ja sundkäitumine võtab võimaluse ise maailma avastada. Vajaka võib jääb lapse „oskus vastutada“- arengust. (Casey 2007:7; Niinberg, Linnas 2007:37, 80)

1.5.2. Seotussuhete teke ema ja lapse vahel

Kasvamiseks ei vaja laps üksnes toitu, vaid ka kiindumust, armastust, soojust, sest just elu esimeste suhete eeskujul moodustab laps edaspidises elus kontaktid teiste inimestega (Saarma, Sööt 1994:331; Madise 1992:22). Vanglas on esmaseks ja ka ilmselt ainsaks inimeseks, kes talle tõelist armastust ja soojust pakkuda saab, tema ema. Laps õpib oma ema tundma koosoldud aja kaudu alles kuude jooksul, kuid mõjutamine algab juba esimesest puudutusest, sõnast ja pilgust. Kiindumuse etappi jõudmiseks peab laps eristama vanemaid teistest isikutest. (Butterworth, Harris 1994:104, 148; Saarma, Sööt 1994:331, 335).

Imiku kuulmis-ja nägemissüsteem ei ole sündides välja arenenud, esimese viie elukuu jooksul toimuvad keerukad arenguprotsessid. Imik tunneb üsna varsti pärast sündi ära ema hääle ning tõendeid on ka ema piima lõhna eelistamise kohta varases imikueas. Neljandaks elukuuks on imik omandanud küllaltki detailsed teadmised oma ema välimuse ja hääle kohta. Selleks ajaks on laps jõudnud kiindumuse etappi, mida võib pidada siduvaks. Ema lähedus ja tema näos väljenduvad tundeteated on lapsele vajalikud kogu kasvamise käigus. Ema kohalolu ja tema valmisolek pühenduda emotsionaalsele vastastikusele suhtlusele

avalduv beebi emotsionaalsele arengule ja tunnete eneseregulatsioonile tugevat mõju. (Butterworth, Harris 1994:104; Brummer, Enckell 2005:22)

Kaheksandast elukuust alates otsib imik lähedust oma esmase hooldajaga ning iseseisvalt ringi uudistades pöördub tema juurde aeg-ajalt tagasi. Esmasest hooldajast eemaloleku ajal näitavad väikelapsed üles emotsionaalset ärevust ja uuesti kokku saades nad rõõmustavad. (Maccoby 1980 ref. Butterworth, Harris 1994:152). Seotussuhetele paneb määravalt aluse esimene eluaasta, kuid selle areng jätkub veel kaks järgnevat aastat. Kiindumussuhe tekib kõigil lastel, kellel on selleks olemas tingimused, see tähendab, et võimalus olla tihedas kontaktis vähemalt ühe vanemaga. Kuid seotussuhe ja selle kindlus ei ole alati ühesugune, paljuski oleneb see vanema(te) käitumisest. (Butterworth, Harris 1994:104, 148; Saarma, Sööt 1994:331, 337)

Tervete soetussuhete tekkimine on lapsele väga vajalik. Ebakindel seotus ning vanematest lahkumine olukorras, kus pere on niigi pinge all, võib kaasa tuua mitmeid tagajärgi. Näiteks võib poisslaps esimestel kooliaastatel end ebakindlalt tunda ning käituda sõnakuulmatult ja agressiivselt, ebakindlalt kiindunud tüdruk võib seevastu teistest ülimalt sõltuv olla. Leitud on, et enim esineb psüühilisi haigusi just neil lastel, kes on lahutatud emast pärast sündi ja varases lapsepõlves. Lisaks mõjutab ebakindel kiindumussuhe ka lapse kehalist arengut. Imikud, kellel puudub turvatunne, omastavad toitu halvasti ja seetõttu võivad kasvada aeglasemalt. Lapse kehaline areng aga mõjutabki omakorda isiksuslikku, vaimset ja sotsiaalset arengut. Tähelepanekud ja kirjeldused lapse kiindumisviisi kohta omavad suurt ennustuslikku väärtust lapse edaspidise teistega koosolemise viisi suhtes. Kiindumusviisid säilivad ja paistavad välja veel ka täiskasvanute puhul. (Butterworth, Harris 1994:155-159; Madise 1992:31; Saarma, Sööt 1994:333).

Lapse seotussuhete olulisusele võib läheneda ka kriminoloogia seisukohast. Sotsiaalsete sidemete teooria kohaselt mõjutab seotussuhete tekkimine ja tekkimata jätmine inimese edaspidist kriminaalset käitumist: hälbiv käitumine tuleneb arusaamade ja hoiakute puudumisest. Selle juures on tähtsad positiivsed kiindumus-, ustavus- ja sümpaatiasidemed, mis aitavad lapsel õigeid hoiakuid ja arusaamu õppida. Seega on sotsiaalsete sidemete teooria kohaselt negatiivsete kiindumussuhetega inimestel suurem oht kuritegelikule käitumisele. (Traat, Markina 2003:26-27)

Nagu ema esimesed puudutused ja hoolitsus mõjutavad last kiinduma oma emasse, nii ka lapse nutt, abitu ja habras olek mõjub peegelpildis. Lapse eest hoolitsemise abil õpib ema pidama oma last maailmas kõige tähtsamaks varaks. (Saarma, Sööt 1994:331) Seega ei ole ema ja imiku lähedus esimestel kuudel ning aastatel oluline ainult lapse arengu seisukohalt, vaid ka seetõttu, et lapse ja ema vahel tekiks vanemlik armastav suhe, mis säiliks ka olukorras, kus lapsel tuleb enne ema vabanemist vanglast lahkuda. Vaid sellisel juhul võib loota, et vanglast vabanedes on ema esmaseks prioriteediks jätkata oma lapse eest hoolitsemist.

Uurimused on näidanud, et üldiselt turvalises perekeskkonnas ei pruugi lühiajaline emast lahusolek terveid seotussuhteid lõhkuda. Siiski tuleks lühiajalisele lahusolekule lapse arenedes läheneda aina tundlikumalt, et vältida emotsionaalset ärevust, mida tunnevad üheksakuused ja vanemad väikelapsed vanematest lahutamisel. Lahusolek tekitab kaotamishirmu. Lapsel on raske taluda lahusolekut umbes alates 7 elukuust kuni 2-3 aasta vanuseni. Sel etapil ei tohiks lahusolek kesta liiga kaua. Alla kolmeaastase lapse lahutamine emast võib esile kutsuda ka lapse argessiivset käitumist (Brummer, Enckell 2007:26; Butterworth, Harris 1994:155-159; Madise 1992:22). Lühiajaline lahusolek tekib vanglas siis, kui emal on vaja viibida kohtus või lapsel haiglas või lühiajaliselt perekonna juures.

Lapse arengus suureneb tema teadlikkus muust maailmast ja emast 16.-36. elukuu vahel. Selle etapi tähtsus seisneb eriti lapse autonoomia saavutamisel. Laps ei otsi emaga vaid pelgalt füüsilist kontakti, vaid ühendust žestide ja mängu abil. Laps adub, et ta on psüühiliselt eraldiseisev ja hakkab väljendama oma ängistust ema vastu ebameeldivates situatsioonides. Laps otsib vihas emaga distantsi ja tunneb pahameelt ja armastust ühe ja sama inimese vastu korraga. Sellises olukorras peab laps mõistma, et ta tajub ambivalentsust ja ema armastab teda isegi siis, kui ema või laps on tusane. Kui selline käitumine õnnestub, tunneb laps vanema armastuse säilimist ka siis, kui vanem on vihane või ära, ta suudab paremini taluda lahusolekut ja pidada oma ema meeles. (Brummer, Enckell 2007:29-30)

Äraminemist ja tagasitulekut saab lapsele õpetada mängu abil. Kui ema peidab end hetkeks ukse taha ja siis taas üllatunud näoga välja tuleb, hakkab laps mõistma, et ema ei ole alati olemas, aga ta tuleb tagasi. Laps püüab ema käitumise kaudu kogetut mõista ja kontrollida,

näiteks käitudes ise sama moodi – peites end ema eest ära ja välja tulles avastades, et ema on endiselt olemas. Selle eelduseks on piisav usaldus, et ema ikka tuleb tagasi. (Brummer, Enckell 2007:33)

Siiski on oluline märkida, et seotussuhete süsteem on küllaltki paindlik ja üllatavalt pööratav, sest lastekodulastel, kes adopteeritakse alles kaheksa-aastaselt, võib tekkida oma kasuvanematega niisama armastav suhe kui sünnist koos olnud vanemaga. See sõltub aga lapse võimest inimesi usaldada ja lastevanemate oskusest oma lapsele õiget tähelepanu ja lähedust pakkuda. Laps on paindlik ja suudab tema jaoks olulistelt inimestelt ka edaspidises elus vastu võtta vastastikuseid ning mõistmist nõudvaid kogemusi. (Brummer, Enckell 2007:35; Butterworth, Harris 1994:160)

2. EMPIIRILINE OSA JA ARUTELU

2.1. Uurimuse eesmärk

Kvalitatiivne uuring koosneb autori vaatlustest Harku vanglas, arhitektuuribüroo Amhold ASi poolt koostatud uue Tallinna vangla projektsioonide analüüsist ja seitsmest ekspertintervjuust, mille eesmärk on saada pädevat arvamust küsimustele:

- millised on tingimused Eestis vanglates ja kas need on vanglas kasvavate laste jaoks piisavad lapse vajaduste rahuldamiseks;
- kuidas mõjutab last elamine kamber-tüüpi vanglas, kus liikumine on veel rohkem piiratud kui laager-tüüpi vanglas;
- kui ruttu tekib vanema ja lapse vahel kiindumuslik suhe ning kui paindlik see on;
- millised on vahistatu staatuses rasedate ja emade õigused.

Paikvaatluse ja dokumendianalüüsiga võrdleb autor kahte vanglat - millised on laste tingimused praegu laager-tüüpi Harku vanglas ning kuidas need muutuvad seoses vangla üleviimisega kamber-tüüpi vanglasse Maardus. Ekspertintervjuudega püüab autor saada vastust sellele, kas kinnised elutingimused on väikelapsele õiged ning mis peaks olema esikohal, kas lapse ja ema seotussuhete tekkimine, lapse õigus kasvada vaba inimesena või saavad need eksisteerida kooskõlas.

Lisaks on eesmärgiks vaadata hetkel lapse vanglas viibimist reguleerivat õiguslikku korda ning autor toob välja, mida peaks korrigeerima või lisama praegu kehtivasse süsteemi, mis puudutab laste kasvamist vanglas. Kehtiva süsteemi analüüs on tähtis praegu eelkõige seepärast, et toimuvad muudatused Eesti vangistuses, kus laager-tüüpi vanglas asuv emade-laste osakond viiakse üle kamber-tüüpi vanglasse. Nagu eelnevas peatükis kirjeldatud, muutuvad sellega seoses väga palju lapse elukeskkond ning võimalused. Seega tuleks analüüsida, kas peaksid muutuma ka lapse vanglas kasvamist puudutavad normid. Oluline on vahistatud naiste õiguslik regulatsioon. Autor uurib ka, millised on võimalused

vahistatud naistel oma laste eest vanglas hoolt kanda ning kas need võimalused peaksid olema suuremad.

Võrdluseks toob autor näiteid Soome Hämeenlinna vangla emade-laste osakonna kohta. Soomel kui tugeva sotsiaalpoliitikaga riigil on kinnipeetavatest emadel olnud õigus lapsi enese juures kasvatada eelmise sajandi alguspoolest. Selle ajaga on suudetud välja töötada toimiv süsteemi, mistõttu on tegemist arvestatava näidisega ka Eesti kamber-tüüpi vangla emade-laste osakonna ehitamiseks ja toimimiseks.

2.2. Uurimuse metoodika, protseduur ja valim

Uurimistöö aineastiku moodustavad:

autori vaatlused Harku vanglas üldiselt ja emade-laste osakonnas. Vaatlusega fikseeris autor emade ja laste olmetingimused, võimalused ja vajadused. Vaatlust aitas läbi viia ning tekkinud küsimustele vastas Harku sotsiaalosakonna juhataja Christel Punn. Vaatlused toimusid 18. märtsil 2009. a (Vt. Lisa 8).;

Amhold ASi poolt koostatud uue Tallinna vangla projektsioonide vaatlus ja analüüs. Projektsioonidega tutvumine toimus praeguses Tallinna vanglas 19.08.2009 koos intervjuuga A. Kurg'iga;

ekspertintervjuud. Poolstruktureeritud intervjuud viidi läbi 18.03.2009 ja 27.11.2009 – 22.01.2010. Intervjuudest oli 7 eesti ja 1 vene keeles. 5 intervjuud on autori poolt lindistatud, 2 konspekteeritud ning 1 toimus e-kirjavahetusena. Lindistatud intervjuud on tekstianalüüsi jaoks tekstina välja kirjutatud. Kirjutatud intervjuude keskmine pikkus oli 45 minutit. Intervjuude töötlemiseks kasutab autor kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Intervjueeritavateks olid:

- ✓ Tartu Ülikooli kliinikumi lastepsühhiaatria osakonna arst-õppejõud psühhiaatria erialal Anu Susi (vt. Lisa 7);
- ✓ Lääne-Tallinna Keskhaigla lastearst-konsultant Katrin Põhjala (vt. Lisa 1);
- ✓ Harku vangla meditsiinosakonna spetsialist-õde Liidia Perova (vt. Lisa 2);
- ✓ Harku lasteaia kasvatajad Ludmilla Susi ja Triin Rass (vt. Lisa 3);

- ✓ Vinni perekodu juhataja Urve Saar (vt. Lisa 1 ja Lisa 4);
- ✓ Tallinna vangla väljaõppe juht Andres Kurg (vt. Lisa 5);
- ✓ Harku vangla sotsiaaltöötaja Ivika Kelder (vt. Lisa 1);
- ✓ Harku vangla endine kaplan Üllar Nõlv (vt. Lisa 6).

2.3. Elutingimused Harku vangla ja uue Tallinna vangla emade-laste osakonnas

Harku vangla emade-laste osakond asub ühes hoones koos meditsiinosakonna, söökla, kaupluse, raamatukogu, kabeli ja spordisaaliga, eemal teiste kinnipeetavate eluhoonest. Osakonnas on kolm elu-magamistuba, ühine duširuum ja köök. Magamistoad on erineva suurusega ja mõeldud seitsmele emale. Magamistoad jagunevad autori 18.03.2009 poolt teostatud mõõtmistulemuste kohaselt:

- 1) tuba ühele emale-lapsele suurusega 11 m²;
- 2) kolmekohaline tuba suurusega 22 m²;
- 3) kolmekohaline tuba koos vannitoaga suurusega 32 m².

Lisaks on osakonnas köök ja esik.

Tallinna vangla eluhoone, kus asuvad naissoost kinnipeetavad, on üks kolmest eluhoonest vangla territooriumil. Hoone jaguneb viieks kahekorruseliseks tiivaks. Kahes tiivas paiknevad alaealised kinnipeetavad ja kolmes tiivas naissoost kinnipeetavad. Nendest kolmest tiivast ühe tiiva esimesel korrusel asub emade-laste korpus. Emade-laste korpus asub neli kambrit suurustega (Amhold AS 2007):

- 1) 15,3 m² sealhulgas 2,7 m² tualett/vannituba;
- 2) 14,2 m² sealhulgas 2,7 m² tualett/vannituba;
- 3) kaks kambrit suurusega 24,5 m² sealhulgas mõlemas 5,5 m² tualett/vannituba.

Selline ruumijaotus annab eluruumid kuuele emale-lapsele. Lisaks kambritele on korrusel kontaktisikuruum, grupitööruum 28 m², suitsuruum 14,7 m² ja suur eesruum. Valvuriruum asub kolme tiiva keskosas, kus valvuril on pidev vaade kõigile kolmele tiivale, sealhulgas emade-laste osakonnale. (Amhold AS 2009)

Harku vangla tubades on olemas korralik, enamasti täispuidust mööbel esmaste vajaduste jaoks – riidekapp või kummut, laud, voodid emadele ja lastevoodid. Tubades puuduvad kaunistuselemendid, näiteks lilled, sest Vangla sisekorraeeskirjast tulenevalt on kinnipeetavatele toataimed keelatud (Vangla sisekorraeeskiri (edaspidi ka VSKE) §64¹ p14). Liigsete pisidetallide puudumine on lapse turvalisuse seisukohalt hea, sest juba iseseisvalt ringiliikuv laps on uudishimulik ning võib endale lahtiste või liikuvate esemetega viga teha.

L. Perova peab Harku vangla tingimusi lapse kasvatamiseks väga heaks. „Super, võiks öelda. Kõik on olemas, kõik on tehtud. Kodus peab arsti juurde minema, kui keegi haigestub. Aga siin on arst kohal, kohe koridoris.“ (Perova 2009). Vangla sotsiaaltöötaja Ivika Kelder tõdeb: Hea, kui igapäev oleks oma tuba, praegu see nii ei ole. Hetkel on meil 4 last ja 3 ema. Lisaks 2 rasedat.“ Vastusele, millised peaksid olema lapse eluruumid, vastas I. Kelder, et võiksid olla avarad :„eriti juhul, kui peab seal terve päeva istuma. Võib-olla peaks nad rõõmsamad olema.“ (Kelder 2010)

Kinnistes ja ühekülgetes eluruumides aeglustub lapse areng ja silmaring on väiksem. Siiski on meil väikestes korterites ja kööktubades kasvavaid inimesi palju ,aga me ei saa öelda, et need lapsed on kehvemini arenenud kui teised. Siinkohal on oluline, et lapsega tegeletakse ja teda õpetatakse. (Põhjala 2010)

Sama meelt, et kinnises ruumis jääb laps arengus maha, on ka Vinni perekodu juhataja U. Saar. Siinkohal toob ta näiteks Harku vanglas ema juures kasvanud ja Vinni perekodusse nelja-aastasena viidud lapse Miia¹. „Ta ei püsinud paigal, ta tahtis kõike näha, kõike katsuda, käia õues, ei püsinud toas. Alguses ta tahtis avastada, aga nüüd on see üle läinud. Tal on teadmistes mahajäämusi, nelja-aastane peaks rohkem teadma, kui tema teadis. See on näide sellest, et vanglas kasvav laps ei saa kõiki neid teadmisi, mida sellealine peaks saama.“

Kuna Tallinna vangla detailplaneeringus ei olnud toodud välja mööbli erisusi emade-laste osakonnas (AS Amhold 2009), tuleb ka Tallinna vangla kambritesse pööranda külge

---

¹ Nimi muudetud

kinnitatud minimalistlik metallist mööbel: voodi, laud ja taburet. Need mööblielemendid on kõike muud kui hubased ja kodust tunnet tekitavad ega tohiks olla laste eluruumides. Lisaks on metallist tabureti- ja lauajalad ohtlikud lapse tervisele.

Harku vanglas asus kontaktisiku ruum hoone teises küljes ning kontaktisikutel polnud pidevat järelevalvet kinnipeetavate üle. Uues vanglas see probleem lahendatakse, sest vangla muutub üksusepõhiseks ning kontaktisiku ruum asub kambritega samas korpuses (Amhold AS 2009). Samuti tähendab kontaktisiku päevane kohalolek ja valvuriruumi lähemalolek suuremat järelevalvet emadele ja nende käitumisele laste suhtes, mis ehk distsiplineerib kinnipeetavaid.

Erinevalt Harku vanglast tuleb Tallinna vanglasse avavangla osakond naiskinnipeetavatele 50 kohaga. Avavangla osakond on vangla üks osa, kuhu paigutatakse väheohtlikud hea käitumisega kinnipeetavad. Maardus hakkab see paiknema väljaspool vangla põhihoonete perimeetrit. Avavanglas viibivatel kinnipeetavatel on privileeg töötada väljaspool vanglat ning nende eluhoonet ümbritseb kõrgete kaitsepiirete asemel vaid traataed. Tallinna vangla avavangla osakonda on planeeritud vaid üks tuba last kasvatavale kinnipeetavale. Vaadeldes Viru vangla praktikat, siis avavanglas on karistust kandnud korraga maksimaalselt alla 20 kinnipeetava, kuigi kohti on 75le.

Harku vanglas elavad kinnipeetavad emad teistest kinnipeetavatest mingil määral paremates tingimustes. Näiteks on neil osakonnas olemas oma köök ja nad võivad poest osta teatud toiduaineid, mida teised ei või. Varem kasutasid emade eritingimusi omakasu eesmärgil teised kinnipeetavad, kuigi nad ei tohtinud emadega suhelda (HVKK 2.23). Keelatud asjade vahetus toimus emade ja teiste kinnipeetavate vahel enamasti jalutuskäigu ajal, sest valvurid seda tihti ei jälginud. Emade selline käitumine pole hea lapsele, kes võib, suheldes teiste kinnipeetavatega, õppida valesid käitumisnorme ning ebatsensuurset sõnavara. Lisaks vahetasid emad teiste kinnipeetavatega poest ostetud kaupa, näiteks andsid lapsele mõeldud puuvilju suitsu vastu.

Olukord muutus 2010. aasta alguses, kui Harku vanglasse toodi ka Murru vanglast meeskinnipeetavaid ning vanglas toimusid mitmed muudatused. Kinnipeetavate igat liikumist vangla territooriumil hakati jälgima ning emade-laste osakonna uks oli avatud

vaid emadele lubatud jalutuskäikude ajaks. Sel viisil on kadunud emade ja teiste kinnipeetavate suhtlemine ning asjade vahetus.

Kamber-tüüpi Tallinna vanglas on teiste kinnipeetavate ja emade isoleerimine täielikult võimalik. Emad ja teised kinnipeetavad elavad eraldi korpustes, mille vahel liikumiseks on õigus vaid vangla töötajatel. Kinnipeetavate liikumine vangla siseselt toimub ainult valvuri saatel ning väga piiratud territooriumil ja kinnipeetavad jalutavad värskes õhus vaid kinnistes jalutusboksides ning emade ja teiste kinnipeetavate jalutusajad graafiku alusel ei ühti. Seega on asjade vahetust püütud igati ära hoida.

Täielik isoleerimise võimalus pole aga alati hea. Kamber-tüüpi vangla tähendab seda, et ka emadele ja lastele on elamiseks ette nähtud lukustatavad kambrid, mitte avatud toad. (Kurg 2009). See vähendab lapsel võimalust liikuda, eriti õhtusel ajal, kui kambrid võivad olla lukustatud. „Väikelaps peaks kindlasti liikuma. Me näeme lastel väga palju mootorika häireid, ärevust ja kärsitust. Neile lastele ma soovitangi liikuda palju.“ (Põhjala 2010)

Soome Hämeenlinna kamber-tüüpi vanglas on emadel ja lastel mõnevõrra vabamad tingimused, kui saavad olema meil Tallinna vanglas. Hämeenlinna vanglas on kohti 6 emale. Lisaks on veel 3 ruumi, kus ei ole sees veevarustust ja mis võetakse kasutusele alles siis, kui teised kohad on täis, sest väikelapsele on oluline, et oleks olemas võimalus pesta ka juhul, kui ukсед on lukustatud. Emade-laste osakonnas on ka väike välishoov õuemööbliga, mis on avatud päeval ajavahemikus 9-19. Sealses osakonnas puuduvad igasugused trellid. (Nõlv 2010)

On põhjuseid, miks võib olla vangla lapse jaoks parem kasvukoht kui kodu. Vaatamata sellele, et kõik emad, ka kinnipeetu staatuses olevad, võivad last väärkoheda, tuleb nentida fakti, et tavakodus olevaid emasid ja lapsi ei kontrolli keegi ning sealsetes tingimustes on lapse väärkohtlemise oht ja võimalused tunduvat suuremad. (Perova 2009) Vangla on üsna ohutu koht, kus üsna tõenäoliselt ei pea laps kartma füüsilist vägivalda, sest vanglas on emadel suurem oht oma väära käitumisega vahele jääda ning distsiplinaarkorras karistada saada. Osakonda kontrollivad pidevalt kontaktisik, valvurid ning teised vanglaametnikud. Väärkohtlemise korral võidakse laps ka ema juurest ära viia.

2.4.Lapse mänguasjad

Arendavad mänguasjad on vajalikud juba üsna väiksele lapsele. „Kõik need mänguasjad, mis on vanusele vastavad, ongi arendavad mänguasjad. Need ei pea olema mingisugused hirmkallid asjad. See võib olla täiesti tavaline nukk, kellele saab midagi selga panna. Riidetükile saab augud sisse lõigata ja seda selga panna ja seljast ära võtta. Ühesõnaga - laps õpib riietama. Ta võib iseenda lusika võtta ja sellega nukku toita. Tal on võimalus tegeleda selliste asjadega, millega selles vanuses laps peab tegelema. Sageli on nii, et kui tal ühte oskust ei ole, ei saa tal tekkida järgmist. See toimub aste-astmelt ja seetõttu peab temaga tegelema. Ilma mänguasjadeta laps kindlasti ei arene. Ainult puuklotsidega ka hakkama ei saa, aga need on samuti väga vajalikud “ (Põhjala 2010)

Lapsele vajalikku, näiteks mänguasju, saavad emad osta Harku vangla poe vahendusel. Kui emal puudub raha asjade ostmiseks, saab ta esitada vanglale avalduse, ning kui esitatud soov on põhjendatud, muretsetakse soovitud ese vangla vahenditega. Lapsele vajalikke asju võib tuua avalduse alusel sotsiaalosakonna ja vangla juhtkonna nõusolekul ka väljaspoolt vanglat. (Harku vangla kodukord (edaspidi HVKK) p.22.15) Tõenäoliselt hakkab selline süsteem kehtima ka Tallinna vanglas.

Harku Vangla kõige vanemal lapsel (sisuga aprill 2009), 3- aastasel Miial oli autori vaatluse kohaselt olemas palju erinevaid arendavaid mänguasju: võimlemispall füüsilise aktiivsuse arendamiseks, kujunditest kokkupandav vaip loogilisuse ning klotsid ja värviraamatud käelise tegevuse arendamiseks, lisaks nukud ja pehmed mänguasjad. Antud nimekiri, põhinedes Põhjala (2010) sõnadel ja Wilkinsi (1993:45-46) teoorial, on väikelapsele piisav mitmekülgseks enesearendamiseks ja mängimiseks.

Näitena toimub Soomes Hämeenlinna vanglas lastele kord nädalas muusikateraapia ja Mannerheimi Lastekaitseliidu poolt korraldatud laste klubi (Nõlv 2010)

2.5.Lapse toitmine

Nagu teoreetilises osas nähtus, muutub lapse toitumine tema kasvamisega ja esimestel eluaastatel toitub ta täiskasvanutest erinevalt. Seega peab ka vanglas tähelepanu pöörama

lapse toitmisele ja toitumisele, sest täisväärtuslik toit on see, mis mõjutab lapse füüsilist ja ka vaimset arengut. Teiseks on lapse toitmise teema oluline emade jaoks. Emad peavad (õppima) oma lapse eest hoolt kandma ning üks olulisi aspekte selle juures on vastutamine lapse toidu ja toitumise eest.

Harku vanglas on antud tingimused olemas, lapse kõrgusele vastav lauakomplekt soetati osakonda 2008. aasta märtsis, samuti on olemas üks lastetool väikelapsele, et laps ulatuks täiskasvanute laua kõrgusele. Värskeid puuvilju väikelapsele on emadel võimalik osta mõlemas vanglas vangla poe vahendusel.

Harku vangla emade-lastete osakonnas elavad emad on HVKK's erandina välja toodud kinnipeetavad, kes võivad einestada osakonnas, tuues oma toidu sööklast igal söögikorral enne teiste kinnipeetavate toitlustamist. Emad saavad valmistada lastele toitu ka ise osakonnas asuvas köögis ning selleks vajalikud ained väljastatakse neile vajadusel sööklast. (HVKK p.22.10) Osakonna köök on üldpinnaga 11 m², kus köögimööblit on olemas laud, köögikapid ning madal laud kahe tooliga iseseisvalt söövate laste jaoks (autori mõõtmised 18.03.2009). Köögielektronikast on olemas pliit ja külmkapp. Vajadusel saavad kinnipeetavad ise vangla poe vahendusel soetada muud pisielektronikat, näiteks veekeetja.

Tallinna vangla emade-lastete korpuse projektis puudub köök. Toit saadakse kolm korda päevas vangla köögist, mille jagab kätte valvur. Toit on juba eelnevalt valmis ja pakendatud pealt kilega kaetud kaussi. Sama toitu söövad ka väikelapsed. Lapsele eraldi sööja söögi valmistamine lapse soovide ja vajaduste järgi pole võimalik. See aga tähendab, et ka laps on kohustatud sööma sooja toitu vaid päevakava alusel kolm korda päevas kindlatel kellaaegadel, mis on aga lapse õige toitumise kohapealt vale. Alternatiivina on emadel võimalik lapsele vangla poe vahendusel tellida puuvilju, jogurtit ning muud kaupa, näiteks maiustusi.. Siiski ei asenda need sooja toitu.

Olukord, kus ema toitu ise valmistama ei pea ja seda teha ei saa, on emadele mugav, kuid negatiivse järelmõjuga ega ole kasuks emade resotsialiseerimisele. Vangla üks eesmärke on õpetada kinnipeetavatele oskuseid, mida nad vajavad väljaspool vanglat, kuid kui emadele ei õpetata põhikohustust - hoolitseda oma lapse toitumise eest - võib kinnipeetav vabanemisel hätta jääda lapse elementaarsete vajaduste rahuldamisega. Võivad puududa

oskused nii toidu valmistamiseks kui ka teadmised sellest, milline on lapse jaoks tervislik toitumine.

Selline olukord, kus ema ei vastuta mitte mingil määral lapse toidutegemise eest, ei ole õige. Emadel võib tekkida kiiresti üldine suutmatus ja oskamatus hoolitseda oma lapse peamise vajaduse, söömise eest. Laps toitub esimestel eluaastatel tihedalt ning väikestes kogustes, aga kui toit tuuakse vaid kolm korda päevas, rikub see lapse normaalset ja vajalikku toitumise ajakava. Seda ei asenda vangla kaupluse vahendusel ostetu, sest toit peaks olema valmistatud küpsetamise teel.

2.6.Lapse kokkupuude välismaailmaga

2.6.1. Õues liikumine

Igapäevane väljas käimine on väga vajalik lapse eakohasele vaimsele ja füüsilisele arengule. Mängimisruum väljas peab olema piisavalt suur, et laps saaks mitmekesiselt liikuda ning tunda õppida maailma. Väljas mittekäimine ahendab lapse motoorseid võimeid. Just õues ongi kõige rohkem erinevaid kõrguseid, kuhu ta peale astub, komistab, hakkab kukkuma, mis on vajalik selleks, et lapsel tekiks hea tasakaalutunnetus, ta õpiks oma keha valitsema.

Mänguväljakul, nagu teoreetilises osas kirjeldatud, peaks saama joosta, ronida ja avastada, kuid kõik mänguväljakud, olenemata selle asukohast, peavad vastama ohutusnõuetele ning standarditele. Standard määrab nõuded, mis kaitsevad ohtude eest, mida laps ei oska ette näha seadmete eesmärgikohasel või eeldataval kasutamisel. Standardid on loodud siiski täie veendumusega, et lapsed vanuses 0 kuni 3 aastat vajavad pidevalt järelevalvet. (Eesti Standardiamet 2008:7) Kui seadet projekteerida, tuleb see teha nii, et seadme mõõtmed ja raskusaste sobivad kavandatud kasutajale või vanuserühmale. On oluline, et mänguga kaasnev risk oleks ilmne, laps saaks seda ette näha ja seadmetel ei tohi olla osi, kuhu mängiv laps või tema riided võivad takerduda. (Eesti Standardiamet 2008:16-17)

Harku vanglas asub majast väljas väike mänguhoov, mille kogusuurus on umbes 150 m² ja mis on piiratud kolmest küljest puitaiaga (Autori mõõtmised 18.03.2009). Hoovis asub kaks liivakasti, kahekohaline kiik ning kaks ühekohalist kiiget. Antud hoov on ehitatud

2001. aastal, on kaheksa aasta jooksul lagunenud ,ei rahulda piisavalt lapse vajadusi ega jäta suuri võimalusi fantaasiarikkaks mänguks. Samuti võivad katkiläinud osad, näiteks katkised eterniiditükid murul ohustada lapse tervist. Emad võivad lastega kodukorras sätestatud päevakava alusel viibida väljas iga päev kella 10.00-11.00 ja 13.00-16.00. (HVKK p. 22.2), mis teeb 4 tundi päevas.

Praktikute seisukohast on Harku vanglas võimalused õues liikuda head. Nii K. Põhjala kui ka U. Saar on ühtsel meelel lapse ajalises õuesviibimises. „Talvel võiks laps väljas olla kindlasti poolteist tundi , kui ei ole külmad ilmad. Suvel aga kolm-neli tundi. Kaheaastane laps peaks olema õues juba kaks korda päevas.“ (Põhjala 2010; Saar 2010)

Mänguväljaku territooriumil on õigus viibida ainult lastega vanglas olevatel kinnipeetavatel või meditsiiniosakonna nõusolekul ja korrapidamisteenistuse teadmisel kinnipeetavatel, kes ajutiselt hoolitsevad lapse eest ema äraolekul. (HVKK p. 2.22) Emade–laste osakonnas viibivatel kinnipeetavatel on jalutuskäikude ajal keelatud suhelda teiste kinnipeetavatega. (HVKK p. 2.23)

Tallinna vangla detailplaneeringus ei ole väikelastele hoovis mänguväljakut ette nähtud. Tallinna vangla väljaõppejuhi Andres Kurg'i sõnul ehitatakse see katusele, ühe 24 m² pindalaga jalutusboksi sisse. (Amhold AS 2009; Kurg 2009). Jalutusbokse ümbritseb neljast küljest betoonsein, katuseks on jalutusboksil metallvõre. Vajadusel võib ühe seina ehitada selliseks, kust näeb läbi. Selle üle, mis tuleb betoonboksi põrandale, pole arutatud, kuid A.Kurg leidis, et seda tuleks teha. (Kurg 2009)

Lastel ei ole võimalik iga päev hoonest välja saada, seega nad ei näe ega saa puudutada loodust ja lapse maailm piirdub vaid eluosakonnaga ning katusel paikneva jalusboksigi, kus asub mänguväljak. „Lapse mängukoht on ikka õues. Ma ei eelda, et seal on ainult värske õhk, seal peab olema muru, puulehed. Selle lapse areng, kes neid asju ei näe, kängub täielikult. Mängimine mingis ruumis, kus on kohandatud mänguväljak, ei ole õues käimine. Territoorium ei pea olema suur ,aga see peab olema väljas, kus laps saab oma kühvliga mullas songida ja puu või pöõsa alla ronida, kus ta saab loodust katsuda.“ (Põhjala 2010).

„Lapse jaoks on oluline uute kogemuste ja muljete saamine. Selle kaudu õpib laps maailma tundma. Isegi kui ta on vangla kambris 24 tundi emaga koos ja näeb ema ning veel mõnda tädi, siis aastase lapse jaoks on see enam-vähem normaalne olukord, aga mida suuremaks laps kasvab, seda rohkem peab ta saama ümbritsevast keskkonnast muljeid.“ (Susi, A 2009)

Uue Tallinna vangla mänguväljaku tingimused ei ole seega vastuvõetavad lapse mänguliseks arenguks õues ning ehituslikult ei vasta mänguväljak Eesti Standardiameti (2008:16-17) esitatud tingimustele, sest betoonümbrusega väljak ei ole lapse jaoks turvaline. Peamine on see, et lapsel ei ole võimalik esmalt piisavalt liikuda, mille läbi saab kannatada tema kehaline areng, ning on suur võimalus, et tal tekivad motoorikahäired, ärevus ja kärsitus. Teiseks ei arenda üksluine välikeskkond last – ta jääb maha arengus, mida tõestab Miia näide, kui tüdruk lastekodusse viidi. „Miia ei teadnud ühegi lille nime. Kõik oli tema jaoks vaid „lill“. (Saar 2010)

Seega peaks lapse mänguväljak asuma realselt maapinnal, kus oleks võimalik näha maksimaalselt, niipalju kui seda vangla tingimustes saab võimaldada, loodust. Oluline on lapse jaoks nõ tühjaksjooksmise võimalus, et ta saaks piisavalt kulutada energiat, et tal ei tekiks liigset ärevust ning kärsitust. Erinevates olukordades ja pindadel liikumine õpetab lapsele valitsema oma keha ning tundma maailma üldiselt.

2.6.2. Lasteaias käimine

„Lasteaed valmistab last ette kooliminekuks, õpetades vajalikke eakohaseid teadmisi ja oskusi. Kinnipeetaval emal võib, aga ei pruugi olla vajalikke teadmisi ning võimalusi last sama moodi koolieelselt õpetada, mistõttu lapsel on Harku lasteaias käimine kasulik ja silmaringi arendav“. (Perova 2009). Ka Harku lasteaiakasvatajate L.Susi ja T. Rassi (2009) arvates on lasteaias käimine hea võimalus pääseda välja vangla õhkkonnast ning näha ümbrust, sest lasteaed korraldab tihti jalutuskäike loodusesse.

Lasteaed arendab väikelast mitmeti. Üheks põhjuseks on tõesti see, mida ütles ka L. Perova, et Eestis on lasteaed lapsele eelkool, kus ta saab esmased kooliteadmised. Kuna kõikidel emadel ei ole endal piisavat haridust või oskusi lapsi eakohaselt õpetada, oleks lapse jaoks oluline nende teadmiste omandamine lasteaias selleks väljaõppe saanud

inimestelt - kasvatajatelt. Kuid lasteaed ei ole pelgalt koht õppimiseks. Lasteaia suur olulisus seisneb laste omavahelise suhtlemise õpetamises. Eestis lähevad lapsed lasteaeda peamiselt pooleteise- kaheaastaselt. See on aeg, kus neil on esmakordselt vaja suhelda omaealistega. „Pooleteisene, kahene hakkab juba omaealistega suhtlema. Siis tal ongi teisi lapsi vaja, kui ta oskab nendega kontakti astuda, oskab nendega mänguasju jagada.“ (Põhjala 2010)

Oluline on omaealistega suhtlemine selleks, et lapsel tekiks oskused väljendada ennast juba varases lapsepõlves. Algab see mängust, mänguasjade jagamisest, hiljem väljendub ka suhtluses. Last mõjutab tugevalt see, kui ta on lapsepõlves liialt palju täiskasvanute seltskonnas. Mitte imikuna, vaid siis, kui tal tekib vajadus omaealiste keskkonnas olla. A. Susi(2009) toob välja ühe mõjutuse: „Laps ei õpi sotsiaalsetes olukordades eakaaslastega toime tulema. Kui ta siis hiljem eakaaslaste hulka satub, ei tule ta seal toime, sest ta lihtsalt ei tea, kuidas asi kulgeb.“

K. Põhjala (2010) arvab, et laps võiks minna lastekollektiivi ka alles kolme- neljaaastaselt, kuid väidab, et siis peaks lapse ema oskama ise last arendada. „See ei tähenda , et laps on lihtsalt ära hoitud, toidetud, vaid kindlasti peab lapsega tegelema ja mängima eakohaseid mängu. Selleks peaks emal olema vajadusel ka nõustaja.“ Kuid nagu L. Perova ütles, ei oska emad vanglas tihti lapsi kasvatada. Sama tõdeb ka K. Põhjala ise. Ta on puutunud oma töös kokku kriminaalse taustaga lapsevanematega ja nendib, et nad püüavad olla head emad, aga see ei pruugi õnnestuda. Nad ei oska hästi lastega toime tulla.

Seega K. Põhjala küll arvab, et lapsed võiksid lasteaeda minna kolme-nelja- aastaselt juhul, kui neid kodus arendada osatakse. Kuna ta aga mõõnis, et kriminaalse taustaga lapsevanemad ei oska väga sageli oma lapsi piisavalt hästi kasvatada, võib teha järelduse, et vanglas kasvav laps võiks siiski lasteaeda minna varem, umbes pooleteiseaastaselt, siis, kui ta hakkab K. Põhjala sõnade kohaselt omaealiste seltskonda vajama. Ka Harku lasteaia kasvatajad, kes on töös reaalselt kokku puutunud vanglas kasvava lapsega, arvavad, et laps võiks pigem juba pooleteiseaastaselt harjuda eakaaslastega mängima. (Rass, Susi, L 2009).)

„Lapsel peab olema võimalik suhelda eakaaslastega seepärast, et tema areng toimuks normaalsel viisil. See on lapse arengu seisukohalt väga normaalne, et teatud vanuses, kui ta

hakkab aru saama, et ta on midagi erinevat kui ema, tekiks tal muud kontaktid, et tal oleks võimalik eakaaslaste käitumist jälgida, matkida, oma suhteid korrastada – see on lapse jaoks äärmiselt tähtis. (Susi, A 2009)

Harku vanglale on kõige lähem lasteaed Harku lasteaed, mis asub Harku alevi Instituudi tee 5. Harku vanglas on alla nelja-aastased lapsed jaotatud kolme rühma: pooleteise- kuni kaheaastased, kahe- kuni kolmeaastased ja kolme- kuni neljaaastased. (Harku lasteiaia ... 26.03.2009). Harku vanglast jääb see lähemale kui 1 km, seega ei ole laste lasteaeda viimine raske ega vaja transpordi olemasolu.

Avalduse lapse lasteaeda panemiseks esitab lapse ema vangla sotsiaalosakonnale. Antud kaasusega tegeleb Harku vanglakomisjon, kes peab läbirääkimisi kohaliku omavalitsusega lapse lasteiaia nimekirja lisamiseks. Lasteaeda viib lapse kas sotsiaaltöötaja või ema ise. Viimane variant on positiivne emale, kes tunneb, et teda usaldatakse. Teiseks toimub otsesuhtlus ema ja lasteiaia vahel lapse käitumise ja arengu osas. Samas on tegemist ka riskiga, sest nii tekib emal võimalus tuua vanglasse keelatud esemeid. Seetõttu on variant, et ema ise käib lasteias last toomas ja viimas, harv.

2009. aastal käis Harku lasteias mängimas üks laps. Laps sai viibida lasteias ainult hommikust lõunani, sest talle ei jätkunud lasteiaikohta, kuid kokkuleppeliselt lubas Harku lasteaed tüdrukut eakaaslastega mängima, tingimusel, et laps ei söö lasteias (ei ole rahalist kulutust). Antud olukord on positiivne näide sellest, kuidas erinevad riigiasutused omavahel ühtse eesmärgi nimel koostööd teevad. (Rass, Susi, L 2009)

Ümberkolimisega Maardusse tuleb vaadata kindlasti laste lasteias käimise võimalusi ka Maardus. Maardu linnas asub 3 lasteaeda:

- Lasteaed „Sipsik” asukohaga Haigla tänav 6, Maardu linn. Lasteaeda „Sipsik“ võetakse lapsi vastu teisest eluaastast. (Maardu...10.10.2009). Tallinna vangla hakkab paiknema lasteias „Sipsik“ 6.3 km kaugusel (AS Regio... 12.08.09, Maardu lasteaed „Sipsik“... 10.10.2009).
- Lasteaed „Rõõm“ asukohaga Noorte tänav 8, Maardu linn. Lasteaeda „Rõõm“ võetakse lapsi vastu teisest eluaastast. Tallinna vangla hakkab paiknema lasteias „Rõõm“ 8,3 km kaugusel. (AS Regio .... 18.03.2010; Maardu lasteaed „Rõõm“...18.03.2010)

- Lasteaed „Rukkilill“ asukohaga Nurga 2, Maardu linn. Lasteaeda „Rukkilill“ võetakse lapsi vastu alates pooleteisesest eluaastast. Tallinna vangla hakkab paiknema lasteaiast „Rukkilill“ 8,8 km kaugusel. (AS Regio .... 18.03.2010; Maardu lasteaed „Rukkilill“...18.03.2010)

Suur kaugus vangla ja lasteaias vahel Maardu linnas on kindlasti probleem, sest lapse lasteaega viimiseks ja sealt toomiseks on vaja iga päev kindlat isikut. See isik, kes lasteaias last viimas käib, ei tohiks olla juhuslik vanglaametnik, sest viija peab last lasteaias riietama ja suhtlema kasvatajatega, et saada infot lapse käitumise ja arengu kohta lasteaias ning seda edastama ka vanglas lapse emale ja sotsiaalosakonnale. Arvesse tuleb võtta ka asjaolu, et uues vanglas on turvalisuse nõuded väga kõrged ning lapse vangla piiridest väljaviimine on palju aeganõudvam kui Harku vanglas. Esmalt on vahemaad Tallinna vanglas selle mastaapsuse tõttu palju suuremad, teiseks puuduvad Harku vangla pääsles kõrgtehnoloogilised läbiotsimisseadmed ning pääslahoones läbitakse vaid üks ruum. Kõige selle korraldamine uues Tallinna vanglas on ressursinõudlik ning võib juhtuda, et laps ei pruugi saada lasteaias käia, mis pärsib lapse arengut.

2.6.3. Suhtlemine sugulastega

Suhtlus vanemate perekonnaga on oluline, sest lapsel peaks lähedastega tekkima vähemalt algeline seotussuhe. Kui laps saab nelja-aastaseks enne ema vanglast vabanemise tähtaega, peab ta vanglast lahkuma ja minema sugulaste juurde või lastekodusse elama. Lapsele, kellel ei ole tekkinud seotussuhteid inimestega, kelle juurde ta elama asub, mõjub ema juurest eemale viimine rängalt ning sellel võivad olla mitmesugused tagajärjed, näiteks muutused käitumises, tugev stress ja probleemid hilisemas elus.

Nagu kõikidel teistel kinnipeetavatel, on ka Harku vanglas viibivatel emadel Vangistusseaduse (edaspidi VangS) §24 kohaselt võimalus taotleda lühi- ja pikaajalisi kokkusaamisi lähedastega. Lühiajalisi kokkusaamisi perekonnaliikmete ja teiste, eelnevalt vangla poolt kooskõlastatud isikutega võimaldatakse kinnipeetavale vähemalt üks kord kuus (VangS §24 lg1). Pikaajalisi kokkusaamisi võimaldatakse lähisugulasega vangla sisekorraeeskirja alusel üks kord poole aasta jooksul (VskE §45) ja kokkusaamise kestvus on üks ööpäev; põhjendatud juhtudel võib vangla direktor pikendada pikaajalist kokkusaamist kuni kolme ööpäevani, kui see on kooskõlas vangistuse täideviimise

eesmärkidega ning kinnipeetava käitumine on karistuse kandmise ajal olnud hea (VangS §25 lg 2). Kokkusaamiste näol on tegemist ühe võimalusega, kuidas laps saab kohtuda oma sugulastega ja pikaajalise kokkusaamise käigus võivad areneda esmased seotussuhted.

On oluline, et lapse ja sugulaste lühiajalised kokkusaamised ei toimuks läbi klaasi. Selline olukord ei tekita lapses usaldust ja äratundmist klaasi taga oleva inimese suhtes. Nii lühikui ka pikaajalised kokkusaamised peaksid toimuma avatud ruumis, kus laps saab füüsiliselt inimestega kohtuda. Väikelaps õpib enamiku oma teadmistest füüsiliste kogemuste läbi.

Eakohase arenguga kolmeaastane laps suudab keeleliselt suhelda ning rääkida telefonitsi, seega on telefoni kasutamine ka lapsele võimalus kontakteeruda perekonnaga. Kinnipeetav võib kasutada lähedastega suhtlemiseks talle ettenähtud telefoni (VskE §51). Emad kasutavad helistamiseks Harku vangla töösakonnas asuvat taksofoni ja seda vähemalt üks kord nädalas. Kasutusaeg on üldjuhul tööpäeviti kella 17.00-20.00-ni, põhjendatud juhtudel ka muudel aegadel. Telefoni kasutamiseks pöördub kinnipeetav vangla korrapidaja poole, kes korraldab helistamise. (HVKK p.22.3-22.4)

Kinnipeetaval ja tema lähedastel on võimalik pidada kirjavahetust. Vanglas käsitatakse kirjadena paber kandjal esitatud ainult adressaadile määratud erasõnumit, postkaarti või fotot, mis edastatakse posti teel (VskE §46¹). Kirja saatmine on võimalus saata perekonnale lapse joonistusi, esmaseid kirjutisi ning muud sellist. Perekond võib saata fotosid, mille abil saab laps juba üsna noorelt õppida tundma inimeste nägusid ning neid meelde jätta, et hiljem kohtudes toimuks esmane äratundmine.

Lapsel on võimalik kohtuda lähedastega ka väljaspool vanglat. Selleks on lühiajaline väljasõit, mis kestab kuni 21 kalendripäeva (VangS §32 lg1). Üks lühiajalise väljaskäigu võimalusi on ka lühiajaline väljaviimine, mille erisuseks on see, et väljaviimine on kuni ühe päevane ja see toimub vanglaametniku järelevalve all (VangS §99). Antud juhud kehtivad siis, kui lapsega on kaasas kinnipeetavast ema, lapsele kui vabale inimesele eraldi vangistusseaduse sätteid ei jõustu ning ilma emata väljasoleku aeg on individuaalne. Laste puhul rakendatakse tihti lühiajalist väljaskäiku ettevalmistamisena emast lahutamiseks. Väljasõidu ajal viib sotsiaaltöötaja lapse sinna, kuhu ta pärast nelja-aastaseks saamist

elama asub: sugulaste, vanavanemate juurde, lastekodusse. Kui laps viibib väljas esimest korda, kestab see üldjuhul ühe päeva, hiljem aega pikendatakse. (Perova 2009)

Lastepsühhiaatri arvates on väga oluline, et laps oleks selleks eelnevalt ette valmistatud. Lapsele peab olema selgitatud, mis põhjusel teda ema juurest ära viiakse ja kuhu. Lapse reaktsioon sõltub täielikult eelnevalt tegutsemisest. Kui laps saab aru ja tunneb, et ta satub turvalistesse suhetesse väljaspool emaga suhtlemist, siis ei ole emast lahutamine mingisugune katastroof. (Susi, A 2009) Seetõttu on lapse jaoks väga olulised nii lühi- kui ka pikaajalised kokkusaamised kinnipidamisasutuses viibimise ajal ning enne vanglast väljaviimist on veelgi olulisem see, et laps käiks korduvalt kohas, kuhu teda viiakse. Alguses peaks laps olema seal lühikest aega, sest nagu A. Susi (2009) ütles, on ka kaks tundi lapse jaoks, eriti emast eemal olla, pikk aeg. Käidud kordadega peaks pikinema ka kohaloldud aeg.

2.7. Meditsiiniline teenindamine ja hooldus

Harku vanglas on emad osakonnas pideva meditsiinitöötajate jälgimise all. Meditsiinosakond asub samas hoones ja korrusel ning emade-lastete osakonnaga ühendab seda vaheuks. Selline lähedal paiknemine on kasulik nii vanematele, kes alati vajadusel professionaalsete meditsiinitöötajate poole pöörduda saavad, kui ka vanglale, sest meditsiinosakonna töötajad kontrollivad samuti regulaarselt osakonna tingimusi, lapse heaolu ja vanemate käitumist oma lapse suhtes. Laps, kes on haigestunud mõnda viirus- või nakkushaigusesse, isoleeritakse võimalusel meditsiinosakonda, kus on olemas vajalikud tingimused ka väikelapse ravimiseks, kuid enamasti tuleb ravida kõiki osakonna lapsi, sest nakkus- ja viirushaigused levivad ühiselamutingimustes kergesti. Meditsiinosakonnas ka vaktsineeritakse väikelapsi nelja aasta vältel. (Perova 2009)

Tallinna vanglas meditsiinitöötajate lähedus puudub, sest meditsiinosakond asub teises hoones ning vastuvõtule saab ette registreerimise alusel. Selline olukord kaotab emadel võimaluse meditsiinitöötajate käest küsida abi väikelapse kasvatamiseks või saada vältimatut arstiabi. Väikelapse immuunsüsteem on veel kasvueas ja iga väiksem haigus võib osutada lapsele ohtlikuks. Kinnipeetavatel emadel, vastupidiselt kodus kasvavate laste vanematele, aga pole VSkE §64¹ p4 alusel lubatud kambris ühtegi ravimit profülaktikaks,

sest need kuuluvad määruses keelatud uimastavate ainete alla. Seega on arstiabi kaugenemine negatiivseks küljeks. Lastel peaks olema esmaõigus arsti vastuvõtule pääsemiseks ning emade palve rahuldamist arsti juurde saamiseks tuleks võtta tõsiselt kui esmatähtsat tööülesannet.

Nagu lastearst K. Põhjala (2010) ütles, püüavad kriminaalse taustaga lapsevanemad tihti olla head emad, aga see ei pruugi alati õnnestuda, sest nad ei oska hästi lastega toime tulla. Seega oleks neid pidevalt vaja suunata ja näidata, milline on õige käitumine väikelapsega. Lastearst väitis, ebastabiilse närvisüsteemiga kriminaalse käitumisega vanem võib kujutada oma rahutu lapse jaoks ohtu. Näiteks ei tea paljud lapsevanemad tänapäeval, et lapsi ei tohi raputada. Seega oleks kindlasti kinnipeetavatest emadele vajalik nii pidev sünnituseelne kui ka -järgne nõustamine. See on Põhjala (2010) sõnade kohaselt vajalik selleks, et nad teaks, mis neid ees ootab.

Teiseks probleemiks on olukord, et vanglas puudub lapsehoidmise võimalus. Olukorras, kus ema peab minema vanglast välja, näiteks kohtusse, peab ta lapse jätma Harku vanglasse. Peamiseks põhjuseks eelnevas peatükis käsitletud probleem, et teistes vanglates pole kohta, kus ema saaks lapsega olla. Teiseks on raskendatud ema osalemine resotsialiseerivates programmides, arsti juures käimine ning päeval käitluses töötamine, sest puudub samuti võimalus lapsehoiuks. Laps jääb praegu olukorras, kus oleks vaja hoidjat, Harku vanglas teise kinnipeetava hoole alla, mis ei ole kõige õigem lähenemine. Võib tekkida olukordi, kus ei ole võimalik last kellegi teise hoolde jätta, sest teine ema ei ole piisavalt usaldusväärne või on emade vahel tekkinud konfliktid.

Arvestades kirjeldatud asjaolusid, et emad vajaks pidevalt nõustamist, et olla hea ema, ja lapsed õppinud hoidjat, oleks otstarbekas ja vangistuse eesmäärke silmas pidades oluline, et uue Tallinna vangla emade-laste korpuse personali hulka kuuluks ametnik, kelle töö oleks igapäevane emade nõustamine ja vajadusel päevane lastehoid. Samuti võiks hooldaja olla see isik, kellel on õigus lastele anda vajadusel ravimeid, sest emadel endil ravimeid olla ei tohi ja meditsiiniosakond asub kaugel, kust üksikute ravimite toomine valvurite poolt ei ole otstarbekas.

Näide sellise korralduse toimimise kohta on Soome, kus Hämeenlinna vangla emade-laste osakonna töötajate hulka kuulub päevasel ajal töötav hoidja. Tema ülesandeks on suunata

ja toetada emasid laste eest hoolitsemisel. Vanajan'i vangla avavangla osakonnas ei ole küll lastel igapäevast hooldajat, aga seal käib Punase Risti vabatahtlik töötaja lapsi hoidmas. Enne sünnitust on Hämeenlinna vangla naistel võimalik käia rasedus-ja naistenõuandlas vanglast väljapool. (Nõlv 2010)

2.8.Lapse ajaline vanglas viibimine

Lapse vanglas viibimise aeg on erinevates maades väga erinev. Selle otsustamisel mängib rolli riigi sotsiaalpoliitika ja praktilised kogemused. Peamiseks argumendiks lapse vanuse määramisel on lapse heaolu ehk mis vanuses hakkab vanglas viibimine mõjutama tema vaimset ja füüsilist arengut negatiivselt. Soomes võib lapsi kinnises vanglas enese juures hoida kaheaastaseks saamiseni, avavanglas lapse kolmanda eluaastani (Nõlv 2010). Olukorras, kus kamber-tüüpi vangla piirab oluliselt lapse vaba liikumist, on oluline üle vaadata ka see, millal muutub väikelapse vanglas viibimine lapse arengut takistavaks uues Tallinna vanglas, ning see, kas Eestis lubatud vanusepiir õigustab ennast ka pärast ümberkorraldusi.

Esmalt tuleks lapse ajalist vanglasviibimist vaadata sellest lähtuvalt, kuidas toimub ema ja lapse vahel seotussuhete loomine. Kõige olulisem on, et emal ja lapsel peab olema võimalus teineteist tundma õppida ja seda kohe alates lapse sündimisest. “Kui naine sünnitab lapse ja ta oma last ei näegi, kui laps kohe käest ära võetakse, siis naised hülgavad lapse“ (Perova 2009).

Reaalselt on lapse jaoks kõige olulisem esimene eluaasta, mil tekib suhe emaga. Laps õpib ema tundma väga kiiresti, ema ja isa on praktiliselt esimesed, keda ta tundma õpib ja kahekuune laps tunneb ema juba ära. Ta saab aru, kes on tema kõige lähem inimene – kes teda toidab, kes temaga mängib, kes temaga suurema osa päevast tegeleb. (Susi, A 2009; Põhjala 2010). Siiski on lapse jaoks püsiv teadmine ema kohta pikaajaline protsess. Perekodu juhataja Saar (2009) tõdeb, et lahkumineku puhul alla nelja aastane laps unustab ja kümneaastaselt ta ei mäletagi, et ta ema juures oli. Võib-olla on ainult mingi füüsiline tunne.

Seega on olulisem see, et emal tekiks oma lapse suhtes armastustunne, et juhul, kui laps läheb neljandal eluaastal vanglast ja ema ei vabane samaaegselt, otsiks ema ta pärast vabanemist üles ja täidaks oma emakohuseid.. Tõeline armastustunne aga ei pruugigi kohe lapse esimestel elupäevadel tekkida. „Emadel prevaleerib algselt kohustustunne, et ta peab kõik oma lapse heaks tegema. See varjutab esmalt armastuse tekkimise tunnet. Inimesed kardavad, eriti esimese lapse puhul, kas nad teevad kõike õigesti. Aga 3-5 kuud, kui ta juba oskab trakteerida tema nuttu, oskab teda lohutada ja näeb, et ta saab hakkama, siis selline kohustuse ja hirmu tunne läheb mööda ja armastus on esiplaanil“. (Põhjala 2009)

Autor esitas intervjuueeritavatele küsimuse, mis võiks olla minimaalne ema ja lapse lahusoldud aeg, et nende seotussuhe hiljem taastuks. Ekspertide arvamused läksid lahku. L. Perova (2009), kes on emade ja lastega vahetus kontaktis iga päev, arvas, et laps võiks olla ema juures vaid aastani. A. Susi (2009) arvas sarnaselt, et minimaalne aeg ema ja lapse lahutamisel võiks olla kusagil pärast lapse esimest eluaastat. Nagu eelmises peatükiski kirjutatud, peaks algul toimuma emast lahusoleku harjutamine tunni/paari kaupa ja siis, kui lapsel on väljaspool emaga suhtlemist tekkinud turvalised suhted, võiks ta kusagil mujal viibida tundide, seejärel poole päeva kaupa.

K. Põhjala (2009) leidis aga, et laps peaks saama võimalikult palju olla koos emaga. Pooleteiseaastane laps on liiga väike, et ta emast lahutada. Ta ei olnud kindel, kas vangla on lapse jaoks õige koht, kus üles kasvada, aga ema peab olema lapse juures. Kui võrrelda lapse lahutamist emast aastaselt ja kolmeaastasena, siis kindlasti pooldab ta viimast varianti. Mida kauem laps emaga koos olla saab, seda parem.

Kõikide nimetatud ekspertide arvamus on üks – laps peab kindlasti olema ema juures vähemalt aasta. See on lapse ja ema vaheliste suhete tekkimises kõige tähtsam aeg. Teisalt on see vajalik ka lapse füüsiliste vajaduste rahuldamiseks, sest väikelapsele on kõige õigem toit emapiim, millest ta peamiselt esimesel eluaastal toitub. Peamine on aga see, et ema peab oma last armastama ja nende vahel peab olema enne lahuminekut usaldav, kiindunud ja armastav suhe. Emale peab olema kinnistunud emaarmastus, et ka siis, kui tema karistus lõpeb, on tal tahtmine olla hea ema oma lapse jaoks..

Vaadeldes lapse füüsilisi vajadusi, nähtub, et suuremad muutused lapse vajadustes toimuvad umbes aastaselt, siis, kui ta hakkab kõndima. See on aeg, kui lapsele ei piisa

ainult ema lähedusest. Ema hakkab tema jaoks kaugenema kahel põhjusel: esiteks muutub tema toitumine ja emapiima asemel hakkab laps sööma tahket toitu; teiseks seetõttu, et laps saab aru, et tema ja ema on erinevad inimesed ning hakkab toimuma mina-avastamise protsess. Laps vajab aastaselt enda ümber rohkem ruumi ja hakkab avastama maailma laiemalt. Näiteks kui mittekõndivale lapsele ei ole otseseks probleemiks, et jalutusväljak asub katusel, nagu see hakkab olema Tallinna vanglas, siis iseseisvalt ringiliikuva lapse jaoks kitsendab see kindlasti tema maailma.. Täpsemalt selgitas autor lapse vajadust õues liikuda antud töö peatükis 2.6.1.

Peatükis 2.6.2 kirjeldas autor lapse vajadust omaealistega suhelda. Järeldus: vanglas kasvav laps peaks hakkama omaealistega suhtlema umbes pooleteiseaastaselt. Kuna Tallinna vanglas jäävad lasteaiad kaugemale (ca. 6-9 km), võib tekkida probleem lapse lasteaias käimisega. Seega, kui lapsel puudub igasugune võimalus vanglas omaealistega suhelda, ei tohiks laps olla kauem isoleeritud kui kaks aastat.

Võttes arvesse eelnevaid asjaolusid, teoreetilisi ja praktikute seisukohti ning uue Tallinna vangla seni kindlaks määratud ehituslikke iseärasusi, leiab töö autor, et ei ole õigustatud lapse viibimine kinnises kamber-tüüpi vanglas tema neljanda eluaastani. Tõstes esmakohale lapse vajadused, kuid arvestades ka ema ja lapse vahel seotussuhete tekkimise aega, võiks laps viibida kamber-tüüpi vanglas pooleteise eluaastani.

Siinkohal ei too autor siiski lapse pooleteiseaastaseks saamist absoluutseks piiriks. Lapse väljaviimisel võiks arvesse võtta ka ema karistuse kandmatajäänud aega või võimalikku ennetähtaegset vabanemist. Autor arvab, et kui lapse pooleteiseaastaseks saamisel on emal jäänud karistust kanda vähem kui pool aastat või toimub menetlus kinnipeetavast ema ennetähtaegseks vabastamiseks, võiks lapse vanglas viibimist pikendada kuni pool aastat, lapse kaheaastaseks saamiseni.

2.9. Avavangla osakonda paigutamine

Kuna eelmises alapeatükis tehtud ettepanekud on seotud uues vanglas liikumispirangutega, oleks üheks võimaluseks, et lastega emad paigutataks eelisjärjekorras avavangla osakonda. Avavanglas paiknemise juures on positiivseks asjaoluks laiem

liikumisruum õuealal ja võimalus ehitada lapse mänguväljak maapinnale looduse keskele. Avavangla on oma ehituse poolest hubasem ja lapsesõbralikum keskkond, sest eluruumideks on toad, akendel puuduvad massiivsed trellid ja hoonet ei ümbritse kõrge perimeeter. Kergendatud on ka mõningal määral lapse lasteaeda viimine, sest vanglast väljumiseks ei pea laps liikuma läbi mitme hoone ja vangla pääsla.

Kindlasti tekitab selline elukorraldus palju julgeolekuprobleeme, kuid kuna antud töö lähtub lapse heaolu seisukohtadest, on autoripoolsed ettepanekud tehtud, mõeldes lapse parimatele elutingimustele. On mõistetav, et avavangla osakonda ei saa paigutada kõiki emasid lastega. Kindlasti on välistatud sõltuvusprobleemiga alles paranemisfaasis olevad emad ja need, kellel on kõrge põgenemisoht. Avavanglasse peaks eelisjärjekorras paigutama ka vahistatu staatuses emad, kes samuti ei ole sõltuvusprobleemidega ja põgenemisohuga. Lähtuda tuleks sellisel juhul praegu Harkus toimivast praktikast, kus ühes emade-lastete osakonnas on koos nii kinnipeetavad kui ka vahistatud. Vahistatud emade võimalusi lapsi enda juures kasvatada käsitleb autor täpsemalt töö järgmises alapeatükis.

2.10. Vahistatu ja eeluuritava staatuses olev rase ja ema

Peamiselt on autor oma töös käsitlenud kinnipeetud naisi, kes kasvatavad oma lapsi vanglas. Tähelepanuta ei saa jätta ka vahistatud ja eeluuritavaid rasedaid ja emasid, keda samuti on meie vanglates. Probleemiks on asjaolu, et nii Vangistusseadus kui ka Harku vangla kodukord reguleerivad ainult kinnipeetava staatuses rasedat ja sünnitanut. Grammatilisel tõlgendamisel johtub, et ainult kinnipeetaval rasedal on õigus viibida emade- laste osakonnas ning on õigus taotleda väljaspool vanglat elavat last enda juurde. Seega oleks vanglal põhjendatud seaduslik alus vahistatud ja eeluuritavat rasedat mitte lubada elama emade-lastete osakonda ja emal last enda juurde. Siiski ei ole see eesmärgipärane lähenemine. Ka vahistatutel ja eeluuritavatel peaks olema õigus elada koos oma väikelapsega. Last peaks ema juurde lubama mitte ainult siis, kui isik on kinnipidamise ajal rase ja sünnitab alles vangistuses viibides, vaid ka siis, kui temast jääb koju maha alla pooleteiseaastane laps.

„Ema on ikkagi lapse jaoks kõige tähtsam inimene. Ükskõik kui tubli isa, vanaema, õed- vennad seal on. Esimesed eluaastad on ema kindlasti kõige tähtsam inimene igasuguste

oskuste tekkimisel ja kui tal seda inimest ei ole, ükskõik kui head teised inimesed on, jääb midagi väga olulist puudu.“ (Põhjala 2010)

Vahistatute ja eeluuritavate olukorras peaks samuti lähtuma inimese põhiõigustest. Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 26 alusel on igal inimesel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Antud nimekirjas ei ole klauslit, mis lubaks ema ja last lahutada, sest ema võis toime panna kuriteo. Vastupidi, väikelapsel on õigus ja vajadus olla koos oma emaga ja antud juhul on igati tegemist ema ,aga eriti väikelapse põhiõiguse riivega.

Siinkohal tuleb eriti arvestada fakti, et Eestis ei pruugi eeluurimine olla mõne kuu pikkune, vaid võib kesta väga pikalt. Ema ja lapse eemal oldud aeg läheb kaotsi lapse kahjuks (Kelder 2009). Harku vangla emade-laste osakonnas elavad erandkorras ruumipuuduse tõttu koos nii vahistatu ja eeluuritava staatuses olevad kui ka kinnipeetavad emad. Antud olukord on vastuolus Vangistuseseadusega. Johtuvalt §12 lg1 p3 peab vahistatuid ja kinnipeetavaid hoidma eraldi. Nimetatud vastuolu on lapse arengule pigem positiivne, sest ka vahistatu staatuses olev ema saab last kasvada rahuldavates tingimustes enda hoole all.

Kuna praeguses olukorras ei ole ruumilise puudumise tõttu teistes vanglates eraldi kambreid vahistatu ja eeluuritava staatuses äsja sünnitanud naistele ja õiguslikku alust, et vanglad oleksid kohustatud tegelema ema ja lapse kooselamisega, tuleb sünnitanud vahistatutel ja eeluuritavatel, kui neid ei viida üle Harku vanglasse, anda oma laps sugulastele või lastekodusse kasvatada. Erinevates Eesti vanglates on äsjasünnitanud vahistatute ja eeluuritavate kohtlemine erinev, mis on väikese riigi kohta probleem. Ühtne praktika on see, et naiskinnipeetav ei sünnita vanglas, vaid ta viiakse tavahaiglasse. Peale sünnitust on edasine tegutsemine erinevates vanglates järgmine:

- 1) Kui rase viibis Harku vanglas ja ema on esitanud enne sünnitust taotluse lapse enda juures kasvatamiseks, saab laps pärast sündi elada koos emaga Harku vanglas. Seda muidugi juhul, kui taotlus eestkostetasutuse poolt rahuldatakse. See kehtib nii vahistatud kui ka kinnipeetava naise puhul.

- 2) Tallinna vanglas ei ole emal võimalik koos lapsega viibida, seda isegi mitte paar päeva pärast sünnitust. Laste hoidmiseks ei ole mingeid võimalusi ei Tallinna vanglas Magasini 35, mis asub Tallinnas, ega ka mitte Tallinna vangla haiglas, mis asub Maardus. Enne eeldatavat sünnitust tegeleb raseda vahistatu ja eeluuritavaga vangla sotsiaaltöötaja, kes püüab saada vastust küsimusele „kuhu viiakse laps pärast sündi?“, tehes selleks koostööd vahistatuga, sündimata lapse sugulastega, kohaliku omavalitsusega ja Harku vanglaga. Vastavalt tehtud otsusele läheb laps kas lastekodusse, isa hoole alla (mida juhtub harva), vanavanemate juurde või emaga Harku vangla emade-lastete osakonda. Viimase kolme ja poole aasta jooksul on Tallinna vanglas olnud umbes 6 vahistatud rasedat. (Zahharov –Todurov 2009)
- 3) Tartu vangla praktikas on olnud kaks vangla tingimustes sünnitanud naist. Üks neist viidi vahistatuna üle Harku vanglasse, teine andis oma lapse lastekodusse ajaks, kui ta kannab karistust. Tartu vanglal lastega emade paigutamiseks võimalusi ei ole. (Lillepõld 2010)
- 4) Ka Viru vanglas ei ole sünnitanud naistel võimalusi olla vanglas koos lapsega. Seniajani Viru vanglal küll praktika puudub, ükski vahistatud naine ei ole sünnitanud eelvangistuse ajal. Hetkel (kevad 2010), viibib Viru vanglas üks rase vahistatu, kuid seni ei ole veel arutatud lapse tuleviku üle, sest ema loodab, et talle ei määrata vangistust. Varasemalt on olnud Viru vanglas üks kinni peetu, kellel oli kodus väike laps ning kes muretses väga lapse heaolu pärast. Tegemist oli olukorraga, kus ema oleks pidanud viibima oma lapse juures. Töö autor ei oska hinnata, kuidas emast lahusolek mõjus antud lapsele, kuid inspektor-kontaktisiku sõnadele tuginedes oli kinnipeetust emale see väga masendav olukord. (Kõllo 2010)

Siiski peaks igas vanglas olema vähemalt üks kamber, mis on sisustatud, arvestades väikelapse heaolu, et ka vahistatu ja eeluuritava staatuses naine saaks väikelast enese juures hoida. Et igas vanglas oleks antud võimalused olemas, on oluline seetõttu, et ema saaks oma lapsega olla kodukohajärgses kinnipidamisasutuses. Lastel peab olema kokkusaamisvõimalus ka teiste kodustega, et lähedased isikud kaugeks ei jääks. Siinkohal tuleks arvestada autori eelnevat ettepanekut, et laps ei tohiks olla kinnises kambris pärast 1,5 eluaastat, kui ta vajab loomulikuks arenguks rohkem ruumi.

KOKKUVÕTE

Antud töö peamiseks eesmärgiks on teada saada, kas uus Tallinna vangla parandab vanglas ema juures kasvava alla nelja aastase lapse elutingimusi võrreldes praeguse Harku vanglaga ning kas last üldse saab kasvatada uues kinnises kamber-tüüpi Tallinna vanglas. Algselt määratletud töö eesmärk ja uurimisülesanded said täidetud ja vastused:

- 1) Uues Tallinna vanglas ei ole piisavaid nõuetekohaseid tingimusi lapse sotsiaalseks ja maailmateadlikuks arenguks ning elu vanglas kitsendab teatud määral lapse õiguseid ja vajadusi.
- 2) Laste elutingimuste muutmisel peaks lisama hetkel kehtivasse õiguslikku korda, mis puudutab laste kasvamist emade juures kinnipidamisasutuses, täiendusi ja uuendusi.

Lõputöö uurimuse läbiviimisel kasutas autor ekspertintervjuusid, dokumendianalüüsi ja paikvaatlust. Intervjuu viis autor läbi 8 isikuga ajavahemikul 18.03.2009 ja 27.11.2009 – 22.01.2010. Paikvaatlused toimusid Harku vanglas märtsis 2009. Dokumendianalüüsi tähtsamaks osaks oli AS Amhold poolt koostatud uue Tallinna vangla projektsioonide vaatlus ja analüüs.

Vaatluse, intervjuude ja dokumendianalüüsiga leidis autor, et tingimuste osas vastab Harku vangla emade-lastete osakond eluruumile ja lapse kasvatamiseks esitatud nõuetele, kuid probleemiks on hoonete vananemine. Tallinna vangla kamber-tüüpi vanglana on küll nüüdisaegsemate elutingimustega ehitis, kuid üldine eluolu seevastu piirab oluliselt lapse võimalusi. Häiritud on lapse normaalne toitmine ja liikumine, seda just peamiselt õues, sealhulgas võimalus käia lasteaias. Ettepanekuna tõi autor töös välja, et võimalusel peaks emad lastega paigutatama avavanglasse, kus on kodusemad, lapse jaoks tema arengu seisukohalt paremad tingimused, näiteks võimalus last vajadusel igal hommikul lasteaeda viia. Vanglas ei tohiks emade ja laste toitmine põhineda vaid vangla üldtoitlustamisel vaid osakonnas peaks olema emade kasutuses köök nagu seda on Harku vanglas. Vastupidises olukorras, võivad emal vabanedes puududa oskused nii toidu valmistamiseks kui ka teadmised sellest, milline on lapse jaoks tervislik toitumine.

Teoreetilises osas väitsid teoretikud seotussuhete kirjeldamisel, et lapsel on raske taluda lahusolekut 2-3 aasta vanuseni. Uuringuga jõudis autor aga järeldusele, et kinnises kamber-tüüpi vanglas, kui puudub võimalus ema ja lapse avavanglasse paigutamiseks, oleks lapse jaoks parem, kui ta ei viibiks ema juures vanglas neljanda sünnipäevani. Ajaliselt võiks see aeg olla kuni poolteist aastat. Seda aega lugesid praktikud esmaseks ajaks, kui ema ja lapse vahel on tekkinud juba siduv suhe. Aega võiks pikendada kuni kahe aastani, kui lapse pooleteiseaastaseks saamisel on emal jäänud reaalselt karistust kanda vähem kui pool aastat või toimub menetlus kinnipeetavast ema ennetähtaegseks vabastamiseks. Alla pooleteiseaastane laps ei vaja veel nii suurt mänguruumi, mistõttu ta võiks olla kinnises kamber-tüüpi korpuses ning puudub vajadus lapse lasteaeda viimiseks.

Eesti seadusandlus on reguleerinud vaid süüdimõistetud emade võimalust last enese juures vanglas kasvatada. Autor leidis töös, et ka vahistatu ja eeluuritava staatuses olevatel emadel peaks olema õiguslik alus last enese juures vanglas kasvatada. Arvestada tuleks seda, et Eestis võib olla eeluurimisaeg pikk, ning see aeg, mil väikelaps ja ema on lahus, on frustreriv nii emale kui ka lapsele. Siinkohal ei pea autor silmas ainult neid naisi, kes eelvangistuse jooksul sünnitavad, vaid ka neid, kellel jääb koju alla pooleteiseaastane laps. Seega peaks igas Eesti vanglas olema vähemalt üks kamber või tuba sisustatud nii, et emal oleks seal võimalik hoolitseda oma väikelapse eest.

Intervjuudest selgus, et kriminaalse taustaga naised tahaksid oma laste eest hoolitseda võimalikult parimal viisil, kuid erinevatel põhjustel seda tihti ei oska. Samuti on iga naine nii enne kui ka pärast lapse sündi teadmatuses, kuidas täpselt tuleks lapsega käituda ja teda hoida. Seega oleks emadele vanglas vajalik nõustaja olemasolu. Vanglas viibivad emad on riskigrupp, kes vajaks pidevat jälgimist ja nõustamist, sest kriminaalkorras karistatute hulgas on suurema tõenäosusega käitumisprobleemidega isikuid, kelle mõtlematu tegutsemine võib olla ohtlik lapse elule ja tervisele. Vangla tingimustes on vajadusel lapsehoidja leidmine raskendatud, seega peaks hooldaja olema Tallinna vangla emade-laste korpuses kogu tööpäeva, vajadusel nõustades emasid ja hoides lapsi.

Autori arvates on tegemist teemaga, mis vääriks kindlasti edasist uurimist ajal, kui uus Tallinna vangla Maardu linnas on juba valmis ning mõnda aega avatud.

SUMMARY

The aim of this paper is to find out whether it is possible to bring up a child in the new cell-type Tallinn Prison and whether the living conditions in the new prison for a child under 4 years of age are better than those in Harku Prison.

The results of the study were the following:

- 1) there are no sufficient conditions to bring up a socially aware child in the new Tallinn Prison. The life in the prison limits the rights and the needs of a child;
- 2) updates and supplements should be added to valid legal order concerning bringing up a child in a correction facility.

For the research, the author has used expert interviews, document analysis, and on-the-spot visit of inspection. The interviews were conducted with 8 respondents on 18 March 2009 and between 27 November 2009 and 22 January 2010. On-the-spot visits of inspections were performed in Harku Prison in March 2009. The most significant part of the document analysis was the analysis of the projections of the new Tallinn Prison by AS Amhold.

The conclusions that the author made from the interviews, document analysis and on-the-spot analysis are the following. The department for mothers and children in Harku Prison meets the standards needed for bringing up a child, however, depreciation and amortisation of rooms appears to be problematic. Cell-type Tallinn Prison is a new building with modern living conditions, however, organisation of life in prison limits possibilities of motion for a child and feeding a child, as well as an opportunity to use nursery. The author of this paper proposes that mothers with children should given an alternative to be sent into open prison where nursery service is more accessible. Mothers with children should not be catered on the general basis but there suggested to be a kitchen in the department as it is the case in Harku Prison. Otherwise mothers are not able to prepare their own meal after they will be released, and are not aware of healthy nutrition of a child.

In theoretical part of the paper there is claimed by theorists that for a child up to 2 or 3 years of age it is difficult to cope with being aparted from the mother. The study however showed that in cell-type prison if there is no possibility to keep mothers and their children in open prison it is better for a child to be aparted from its mother until the age of 4. The period could even be shorter, up to 1,5 years. Practicians consider this age the primary age by which a mother and a child have already created a bond between them. The period could even be extended to 2 years of age in case the time of a sentence for a mother is less than six months, or the proceeding of a mother to be released before the prescribed time is in progress. Children up to 1,5 years of age do not need so much playroom and therefore they could be kept in cell-type facility where there is no need for a nursery.

Estonian legislation only regulates convicted mothers' possibilities to bring up a child at them in a correction facility. The author of this paper however finds that also mothers held in custody and mothers under preliminary investigation should be given a legal right to bring up their children at them in prison. Keeping in mind that the period of preliminary investigation might be quite long in Estonia, it could be frustrating for a child and a mother to be aparted. Hereby the author does not bear in mind not only those women who give birth during preliminary investigation but as well those who have left their 1,5 years old or younger child back home. Therefore one cell in every prison in Estonia should be furnished and equipped so that a mother could take care of her infant or toddler during imprisonment.

The interviews reveal that women of criminal background would like to bring up their child in the best way but they fail due to different reasons. In addition, women are not aware how to behave during pregnancy and how to treat a child after it is born. Therefore, a counsellor presence in a prison is needed. Imprisoned mothers belong to a risk group more likely to have behavioural disorders and whose acts may be a health or life hazard for a child. Those imprisoned need constant observation and counselling.

The author finds that the topic needs further investigation at the time when the new Tallinn Prison in the City of Maardu has been functioning for some time now.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Amhold AS arhitektuuribüroo. 2007. Tallinna vangla projektsioon.
- AS Regio interaktiivne kaart. <http://regio.ee/?op=archive&id=.24> välja otsitud 18.03.10
- Butterworth, G., Harris, M. 1994. Arengupsühholoogia alused. Tõlge eesti keelde: Katrin Mägi. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Brummer, M., Encell, H. 2005. Laste ja noorte psühhoteraapia [Lasten ja nuorten psykoterapia]. Tõlge eesti keelde T. Ülemaantee OÜ Greif trükikoda. (Originaal on publitseeritud WSOY kirjastus Soome 2007)
- Casey, T. 2007. Environments for outdoor play. London, Paul Chapman Publishing.
- Chapman, J. 2002. Kodukujundaja käsiraamat. Maalehe raamat. Eestikeelne tõlge Ivi Smitd. (Originaal on publitseeritud Marshall Editions Ltd 2001)
- Eesti Standardamet. 2008. Playground equipment and surfacing – Part 1: General safety requirements and test methods.
- Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. 8.06.1992, jõustunud 1.01.1993 - RT 1992, 28, 370 ... RT I 2009, 11, 67.
- * Griffiths, R. 1994. The abilities of babies. London, University of London
- Harku lasteaia üldteave. Harku lasteaia kodulehelt.
<http://www.harkulasteaed.ee/index.php?page=184> välja otsitud 26.03.2009
- Harku vangla kodukord. Harku vangla direktori käskkiri 30.mai.2008 nr. 1-2/4.
- Kelder, I. Intervjuu lapse füüsiliste ja sotsiaalsete vajaduste kohta. Autori üleskirjutis.
Harku 22.01.2010.
- Kurg, A. 2009. Uue Tallinna vangla projektsioon. Autori üleskirjutus. Tallinn, 19.08.2009
- Kõllo, K. Rasedate kohtlemine Viru vanglas. 23.03.2010. Personaalne kirjavahetus autoriga.
- Köster, A. 2005. Sumedusest kontrastideni. Interjäär eriväljaanne: Laste- ja noortetoad. Lapse õiguste konventsioon. ÜRO peaassamblee 20.11.1989, jõustunud 20.11.1991 - RTII, 09.05.1996, 16, 56
- Leppik, P. 2009. Lapse arenemine algab hällist. Tartu Ülikooli kirjastus
- Lillepõld, M. Rasedate kohtlemine Tartu vanglas. 22.03.2010. Personaalne

- kirjavahetus autoriga.
- Maardu lasteaia „Rukkilill“ kodulehekül. Kontaktandmed.
<http://www.maardurukkilill.ee/?PageType=contact&lang=et&MenuID=3>. Välja
otsitud 18.03.2010
- Maardu lasteaia „Rõõm“ kodulehekül. Kontaktandmed.
<Http://www.room.ee/index.php?page=68>. Välja otsitud 18.03.2010
- Maardu lasteaia „Sipsik“ kodulehekül. Kontaktandemd.
<Http://www.maardusipsik.ee/UUS/index.php?id=8>. Välja otsitud 18.03.2010
- * Maccoby, E. E. 1980. Social development: Psychological grown and the parent-child
relationship. New York, Harcourt Brace Jovanovich
- Madise, I. 1992. Montessori pedagoogika I. Harjumaa: Hariduse arenduskeskus.
- Niinberg, T., Linnas, M. 2007. Laps läheb lasteaeda. Tartu, AS Atlex.
- Nõlv, Ü. Emade-laste osakonnad Soome vanglates. 13.02.2010 Personaalne kirjavahetus
autoriga.
- Perova, L. 2009. Harku vangla emade-laste osakonna tingimused meditsiinitöötaja
arvamuse kohaselt. Autori helisalvestis. Tõlge eesti keelde H. Karro. Harku,
18.03.2009.
- Rass, T, Susi, L. 2009. Harku vanglas kasvava lapse käitumine ja oskused. Autori
helisalvestis. Harku 18.03.2009.
- Saar, U. Intervjuu lapse füüsiliste ja sotsiaalsete vajaduste kohta. Autori helisalvestis.
16.12.2009
- Saarma, I., Sööt, M. 1994. Pereks kasvamine - käsiraamat. Tallinna Raamatutrükikoda.
- Sirg, O. 2004. Kuidas toita last. Kirjastus Odamees.
- Susi, A. 2009. Intervjuu lapse füüsiliste ja sotsiaalsete vajaduste kohta. Autori helisalvestis.
Tartu 04.12.2009.
- Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia. Sisekaitseakadeemia kirjastus.
- Vangistusseadus.14.06.2000. jõustunud 1.12.2000 - RT I 2000, 58, 376...RT I 2009, 39,
262.
- Vangla sisekorraeskiri.20.11.2000, jõustunud 31.12.2000 - RTL 2000, 134, 2139 ... RTL
2009, 59, 868.
- Wilkins, D. 1993. Play is the work of the child: a comparative study of Maria Montessori
and Melanie Klein. University of East London.
- Wilson, J. 2008. Laste ruumid nullist kümneni. Tõlge eesti keelde K. Nurk.
Kirjastus Koolibrii. (Orginaal on publitseeritud Ryland Peters & Small Inc. 2001)

Zahharov –Todurov, K. Rasedate kohtlemine Tallinna vanglas. 10.11.2009. Personaalne kirjavahetus autoriga.

LISADE LOETELU

Lisa 1. Intervjuu põhiküsimused

Lisa 2. Intervjuuküsimused Harku vangla meditsiinosakonna spetsialist-õele.

Lisa 3. Intervjuuküsimused Harku lasteaia kasvatajatele

Lisa 4. Lisaküsimused Vinni perekodu juhatajale

Lisa 5. Intervjuuküsimused Tallinna vangla väljaõppejuhile

Lisa 6. Intervjuuküsimused Harku vangla endisele kaplanile

Lisa 7. Intervjuu küsimustik ja vastused lastepsühhiaater Anu Susiga

Lisa 8. Vaatlusprotokoll

LISA 1. INTERVJUUDE PÕHIKÜSIMUSED

1. Kuidas toimub teie hinnangul alla nelja-aastasel lapsel seotussuhete loomine? Kui kiiresti õpib ta tundma oma ema ning kuidas ema lapsele meelde jääb?
2. Kuidas toimub emal seotussuhte loomine oma lapsega?
3. Kui pikk võiks olla minimaalne ema ja lapse lahusoldud aeg, et hiljem nende seotussuhe taastuks? Kui paindlik seotussuhete kadumine ja taastamine on?
4. Mis juhtub, kui laps antakse ära kohe pärast sündi? Kuidas mõjub see teie arvates lapsele ja ka emale? Kuidas selline olukord, kus emalt võetakس laps ära, võib mõjutada ema psüühikat?
5. Millised on negatiivsed ja positiivsed küljed aastase lapse emast lahutamisel ja millised kolmeaastase?
6. Töö teoreetilises osas Montessori pedagoogikas oli kirjutatud, et enim esineb psüühilisi haigusi just neil lastel, kes on lahutatud emast pärast sündi ja varases lapsepõlves. Kuidas teie seda kommenteerite? Kas ja kuidas mõjutab ebakindel seotussuhe lapse vaimset arengut?
7. Kas on õige, et ebakindel kiindumussuhe mõjutab ka lapse kehalist arengut? Teoreetikud väidavad, et imikud, kellel puudub turvatunne, omastavad toitu halvasti ja seetõttu võivad areneda halvemini. Lapse kehaline areng mõjutab aga omakorda isiksuslikku, vaimset ja sotsiaalset arengut. Kas sellel on tõepõhi all? Kuidas teie seda kommenteerite, lähtudes oma praktilisest kogemusest ?
8. Kui palju vajab laps nii emalikku kui ka isalikku eeskuju?
9. Kui palju peaks väikelaps (alla nelja-aastane) suhtlema omaealistega? Mida see talle õpetab?
10. Kui noorelt peaks väikelaps minema lasteaeda, kui tal puudub kodus igasugune võimalus omaealistega suhelda?
11. Mis juhtub, kui väikelaps on neljanda sünnipäevani vaid täiskasvanute seltskonnas?
12. Kuidas hindate nende laste toimetulekut edaspidises elus, kes on paigutatud pärast sündi lastekodusse?
13. Kas üldse ja kuidas mõjutab teie arvates lapse psüühilist tervist tema kasvatamine vanavanemate juures?

14. Kui ruttu unustab laps oma ema ja ema oma lapse, kui nad lahutatakse pärast lapse aastaseks saamist?
15. Kas olete oma töös kokku puutunud lastega, kellel on kriminaalsed vanemad? Kas võib täheldada teatud erisusi nende mõttemaailmas, väärtushinnangutes?
16. Kui palju vajab väikelaps päevas värskes õhus olemist? Kuidas see vajadus muutub kuni kolme aastaseks saamiseni? Kas väljas viibimine võiks olla lihtsalt sõna otseses mõttes viibimine või on lapse jaoks vajalik ka liikumine, mängimine, jooksmine?
17. Millised võivad olla tagajärjed, kui alla kolmeaastane laps liialt ruumis viibib? Kas olete selliste lastega oma töös kokku puutunud?
18. Tänapäeval räägitakse palju rasedate perekoolis käimise vajalikkusest. Kui vajalik see rasedatele on või pigem on emaks saamine väga loomulik ja hea ema saab olla ka eelnevalt perekoolis käimata? Kui vajalik oleks seal pediatri lähedus, pidev jälgimine, õpetamine ja suunamine?
19. Kas laps vajab mängimiseks oma maailma või ei ole väikelapsele ruum, kus ta mängib, tähtis? Kas väikelapsel peaks olema oma kindel mängunurk või tuba?
20. Kui avarad ja mitmekülgsed peaksid olema lapse igapäevased eluruumid? Kuidas mõjutab last kinnine, ühekülgsed ja range kujundusega elukeskkond?
21. Milline on teie seisukoht, kas alla kolmeaastase lapse kasvamine kinnipeetavast ema juures on õigustatud või mitte? Põhjendage.

LISA 2. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU VANGLA MEDITSIINIOSAKONNA SPETSIALIST-ÕELE

1. Mitu aastat olete töötanud Harku vanglas?
2. Kirjeldage oma tööülesandeid, mis puudutavad emade-lastete osakonda.
3. Kuidas hindate lapse arengu seisukohalt emade-lastete osakonna tingimusi? Tooge välja positiivsed ja negatiivsed küljed.
4. Kui üldse, siis milliseid muudatusi lapse seisukohalt viiksite läbi emade-lastete osakonnas?
5. Kuidas hindate kinnipeetavast ema vastutusvõimet lapse kasvatamisel? Millest see sõltub?
6. Milliste probleemidega pöörduvad kinnipeetavatest emad meditsiini/sotsiaal-osakonda?
7. Milliseid erinevusi ja sarnaseid jooni, kui üldse, olete täheldanud vanglas kasvanud alla kolmeaastastel lastel, võrreldes kodus kasvanud lastega? Millest see teie arvates sõltub?
8. Kui suureks hindate lapse väärkohtlemise võimalust vanglas ema või teiste kinnipeetavate poolt? Kas selliseid juhtumeid on esinenud?
9. Milline on teie seisukoht, kas alla kolmeaastase lapse kasvamine kinnipeetavast ema juures on õigustatud või mitte? Põhjendage.
10. Mida saab teha vangla, tagamaks lastele paremaid arengutingimusi?
11. Millal Harku vanglas emade- lastete osakond avati?
12. Mitmele lapsele oli see algselt mõeldud?
13. Kirjeldage palun elamistingimusi, võrreldes tänapäeva emade-lastete osakonnaga?
14. Kuidas oli korraldatud lapse taotlemine vanglasse?
15. Millised olid peamised probleemid?

LISA 3. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU LASTEAIA KASVATAJATELE

1. Mitu aastat olete töötanud Harku lasteaias?
2. Mitu last Harku vanglast on selle aja jooksul käinud lasteaias?
3. Millised erinevusi, kui üldse, olete täheldanud vanglas kasvanud alla kolmeaastastel lastel, võrreldes kodus kasvanud lastega? Millest on see teie arvates tingitud?
4. Milliseid sarnaseid jooni, kui üldse, olete täheldanud vanglas kasvanud alla kolmeaastastel lastel? Millest on see teie arvates tingitud?
5. Kas alla kolmeaastase lapse kasvamine kinnipeetavast ema juures on teie arvates õigustatud või mitte? Põhjendage.

LISA 4. LISAKÜSIMUSED VINNI PEREKODU JUHATAJALE

1. Kuidas Miia alguses käitus, kui lastekodusse saabus? Kas temas oli pigem hirm või jonn/vastuhakk?
2. Kuidas Miia on kohanenud lastekodus? Kui ta on hästi kohanenud, kaua selleks aega läks?
3. Kui palju ta oma käitumisega ema igatses/igatseb?
4. Kui palju ta emaga suhelda saab?
5. Kas te oskate anda hinnangut ema käitumise kohta? Kas teie arvates on ema huvitatud Miiaga suhtlemisest ja sellest, et vabanedes saaks ta Miia enese juurde tagasi?
6. Kuidas te hindate Miia käitumist, võrreldes teiste lastega? Millised erinevusi, kui üldse, olete täheldanud tema käitumises?
7. Kas Miia teadmistes maailmast/asjadest võis täheldada mõningat mahajäämust?

LISA 5. INTERVJUUKÜSIMUSED TALLINNA VANGLA VÄLJAÕPPEJUHILE

1. Kui suur on ühe planeeritava kambri suurus emade-lastes osakonnas? Milline on selle sisustus?
2. Kus asuvad valvuri ja kontaktisiku tööruumid?
3. Kas hoovi ehitatakse mänguväljak? Kuidas hakkab toimuma liiklus mänguväljakule?
4. Kas emade-lastes korpuses asub eraldi köök?
5. Kus saab olema Tallinna vangla meditsiiniosakond?
6. Kuhu hakatakse paigutama vahistatud emasid?
7. Kas Tallinna vanglas hakkab olema ka avavangla naiskinnipeetavatele?
8. Mida te arvate sellest, et emade-lastes osakond võiks olla eraldi hoones, nagu seda on Eestis avavanglad?

LISA 6. INTERVJUUKÜSIMUSED HARKU VANGLA ENDISELE KAPLANILE ÜLLAR NÕLVALE

1. Mis vanuseni on lapsed Soome vanglas? Millistel alustel selline vanus on määratud?
2. Kes otsustab selle, kas naine saab oma lapse enese juurde või mitte? Milliste ametiasutustega väljaspool vanglat selle küsimusega seoses koostööd tehakse?
3. Milline näeb tingimuste poolest välja Hämeenlinna vangla emade-laste osakond? Kui palju on seal kambreid ja mitmele emale-lapsele osakond mõeldud on? Mitu ema ja last on ühes kambris?
4. Kas ka rasedad kinnipeetavad on emade-laste osakonnas?
5. Kus hoitakse vahistatud rasedaid? Kas neil on võimalus olla koos kinnipeetavatega emade-laste osakonnas?
6. Kas ka vahistatu staatuses naistel on võimalik oma last vanglasse taotleda?
7. Kas lapsed on lõunavaheaegadel ja öösiti lukustatud kambrites?
8. Kas Hämeenlinna vangla on üksusepõhine? Kui jah, siis kes vanglaametikest kuuluvad emade-laste osakonna üksusesse? (Üksusepõhine tähendab seda, et vangla koosneb erinevatest üksustest, kus ühes üksuses on kindlad valvurid, sotsiaaltöötaja, julgeolekutöötaja jne.)
9. Kas Hämeenlinna emade-laste osakonnas on alaliselt laste juures kasvataja? Kui jah, siis millised on tema ülesanded?
10. Kas Soome vanglates on spetsiaalselt emadele ja/või rasedatele loodud sotsiaalprogramme?
11. Kus ja kui palju saavad lapsed väljas liikuda?
12. Kuidas toimub laste toitlustamine? Kas osakonnas on olemas oma köök, kus emad saaksid ise toitu valmistada?
13. Kuidas saavad emad oma lastele vajalikke asju (mänguasju, mähkmeid, toitu)? Kes kannab kulud?
14. Kas emadele ja lastele on olemas ka avavangla osakond? Milline on selle elukorraldus?

15. Kas lapsed käivad lasteaias? Kui jah, siis mis vanuses nad hakkavad lasteaias käima?
16. Kuidas kindlustatakse lapse suhtlus teiste sugulastega?
17. Kuhu laps peamiselt viiakse pärast seda, kui ta peab vanglast lahkuma, aga ema samal ajal ei vabane?
18. Kas haigeid lapsi ravitakse vangla meditsiinosakonnas või viiakse ravile tsiviilhaiglasse?

LISA 7. INTERVJUU KÜSIMUSTIK LASTEPSÜHHIAATER ANU SUSILE JA VASTUSED

1. Kuidas toimub teie hinnangul alla nelja-aastaselt lapsel seotussuhete loomine?

Kui kiiresti õpib ta tundma oma ema ning kuidas too lapsele meelde jääb?

Reaalselt on lapse jaoks kõige olulisem esimene eluaasta, kui tekib suhe emaga, sest väikelaps on siis emaga üks ja ta saab aru, et ema on see sama inimene kui temaga. Enne esimest eluaastat hakkab ta aru saama, et ema oma midagi teist kui tema on. Kõige olulisem, mis juhtuma peab, peab toimuma esimesel eluaastal. Ema on temaga lähestikku, ema reageerib, kui laps nutab, ema püüab teadvustada, mis lapsel viga on, püüab talle süüa anda, vahetab tema mähkmed, kui lapsel on ebamugav, ja sellise emotsionaalse suhte seisukohast on esimene eluaasta erakordselt tähtis.

2. Kui pikk võiks olla minimaalne ema ja lapse lahusoldud aeg, et hiljem nende seotussuhe taastuks? Kui paindlik seotussuhete kadumine ja taastamine on?

Väikese lapse jaoks on ka näiteks kaks tundi väga pikk aeg, kui ta peab olema emast lahus. Kui laps on juba piisavalt suur ja saab aru ümbritsevast maailmast ja kui ta siis satub sellistesse turvalistesse suhetesse väljaspool emaga suhtlemist, siis ei ole see mingisugune katastroof. Kui ta suudab mingisuguste märkide järgi aru saada, et kõik asjad on hästi. Kõige hullem on see näiteks, et laps on aastani ema juures ja laps satub siis aastaselt lastekodusse, siis see on lapse jaoks igati trauma. Oletame ema on antud olukorras küll selline, et kannab vanglas karistust, aga oskab lapse eest väga hästi hoolitseda. Minimaalne aeg ema ja lapse lahutamisel seega võiks olla kusagil pärast aastat, algusel seda jupi, tunni paari, kaupa. Alguses tunni paari kaupa harjutamine ja siis kui ta on väljaspool emaga suhtlemist turvalised suhted saanud kusagil mujal, siis on nii, et ta võiks kusagil mujal edasi minna tundide kaupa, siis poole päeva kaupa. Nii nagu tavaliselt lapsed väga varakult lasteaeda pannakse või neile hoidja tuleb, lapsel peab olema võimalus harjuda ja ta peab saama turvalistesse suhetesse.

3. Seega peaks ta eelnevalt kindlasti käima kohas, kuhu teda tulevikus viiakse?

Jah, kindlasti.

4. Millised on positiivsed ja negatiivsed küljed, kui emast lahutatakse kahe- ja kolmeaastane laps? Kas kolmeaastane võib olla isegi tundlikum kui aastane?

Sõltub sellest, mis on lapsega enne toimunud, sest kolme või nelja- aastane laps on juba võimeline aru saama, et on mingid olukorrad, kus ema ei saa temaga koos olla. Ta ei pruugi seda mõista nagu täiskasvanu, aga talle on võimalik olukorda seletada. Ideaalis võib olla oleks see näiteks nii, et ema on endiselt vanglas ja laps ei viibi pidevalt tema juures, sest see ei ole enam arenguliselt mõistlik, vaid päeval oleks ta lasteaias ja õhtul ema juures- ehk oleks see õige variant.

5. Montessori pedagoogikast nähtus, et enim esineb psüühilisi haigusi just neil lastel, kes on lahutatud emast pärast sündi ja varases lapsepõlves. Kuidas teie seda kommenteeriksite? Kas ja kuidas mõjutab ebakindel seotussuhe lapse vaimset arengut?

Psühhoanalüütilises arengukäsitluses on samasugune seisukoht, et mida varasemas eas laps kogeb ebaturvalist suhet lähedase inimesega, eeskätt emaga, seda suurema võimalusena tekivad tal hilisemas eas mõningad probleemid.

6. Kas on õige, et lisaks mõjutab ebakindel kiindumussuhe ka lapse kehalist arengut? Teoreetikud väidavad, et imikud, kellel puudub turvatunne, omastavad toitu halvasti ja seetõttu võivad areneda halvemini. Lapse kehaline areng mõjutab aga omakorda isiksuslikku, vaimset ja sotsiaalset arengut. Kas sellel on tõepõhi all?

Jah, ja teisest küljest öeldakse ka seda, et lapse jaoks võib olla selline emast eraldamine lapsepõlves väga suure psüühilise trauma aluseks, mis võib sõna otseses mõttes tema ajutegevust väga palju mõjutada. See jätab sellise emotsionaalse jälje, mida laps eas, kui ta juba oskab rääkida ja sündmusi meenutada, ei suuda meenutada teadlikul tasemel, aga võib lapse käitumist ja suhteid elus mõjutada.

7. Mis juhtub, kui laps antakse ära kohe pärast sündi? Kuidas mõjub see Teie arvates lapsele ja ka emale? Kuidas selline olukord, kus emalt võetakse laps

ära, võib mõjutada ema psüühikat? Kas võib juhtuda, et ta ei hakka oma last kunagi armastama?

See sõltub pigem sellest, milline on konkreetne ema enne olnud. Kui ta on empaatiline, oma lapsest hoolinud, kui tal on kujunenud oma lapsega hea suhe, siis lahusolek, kuigi see on lapse jaoks turvaline ja laps on kenasti hooldatud ning ema sellest teadlik, võib see talle väga suurt katastroofi tähendada.

8. Ka siis, kui ta ei ole temaga päevagi koos olnud, laps viiakse kohe lastekodusse ära?

Sellisel juhul mõjutab see kindlasti suhet. On võimalik, et on sellist sorti naisi, kellel ei kujunegi ematundeid. See sõltub sellest, kuidas ta laps nõ alguse on saanud. Kui juhuslikust vahekorra ja ema ei ole raseduse ajal teadvustanud, et see laps on tema oma, ei teki tal juba algul mingisuguseid ematundeid, veel vähem hiljem, kui laps on temalt ära võetud.

9. Kui palju peaks väikelaps (alla nelja- aastane) suhtlema omaealistega? Mida see talle õpetab?

Omaealistega peab kindlasti suhtlema. Pärast esimest eluaastat on see väga oluline, sest lapsed õpivad eakaaslastega lävides ning neil tekib kogemus, kuidas ühes või teises olukorras toime tulla. Kindlasti ei ole mõistlik, kui vanglas sündinud laps on emaga ühes kambris näiteks neli aastat. See ei ole lapse jaoks normaalne olukord. Lapsel peab olema võimalik suhelda kaaslastega, et tema areng toimuks normaalsel viisil. See on lapse arengu seisukohalt väga tähtis, et teatud vanuses, kui ta hakkab aru saama, et ta on midagi erinevat kui ema, tekiks tal muud kontaktid, et tal oleks võimalik eakaaslaste käitumist jälgida, matkida, oma suhteid korrastada.

10. Mis juhtub, kui väikelaps on neljanda sünnipäevani vaid täiskasvanute seltskonnas?

Sõltub sellest, kuidas temaga suheldakse. See võib põhjustada olukorda, kus laps harjub, et ainult ema ja täiskasvanud on need, kes temaga suhtlevad. Täiskasvanu ikkagi pigem arvestab lapsega, kui et väga rangeid piire tõmbab. Eriti kui tal on aega lapsega suhelda. Teisest küljest ei õpi laps sotsiaalsetes olukordades toime tulema.. Kui ta siis eakaaslaste hulka satub, ei saa seal hakkama, sest ta lihtsalt ei tea, kuidas. Loomulikult on lapsi, kes

on oma loomu poolest paremad suhtlejad , nendel võib olla selliste probleemide ületamine lihtsam. Aga on ka selliseid , kellel tekivadki konfliktid ja neist ei saadagi oma jõuga üle.

11. Praegusel juhul võetakse lapsi lasteaeda pooleteiseaastaselt, aga uues vanglas, kus on lähedal Maardu lasteaed, alles kahe- aastaselt. Kas selline vanus on vanglas kasvava lapse jaoks igati hilja?

Ma arvan, et pigem võiks neid suhteid siiski olla. Ta ei pruugiks ehk kogu pikka päeva lasteaias olla, aga tal peab olema võimalus omaealistega suhelda. Ta peab kogema midagi muud peale vangla keskkonda, see on kindlasti oluline.

12. Kas olete oma töös kokku puutunud lastega, kellel on kriminaalsed vanemad? Kas võib täheldada teatud erisusi nende mõttemaailmas, väärtushinnangutes?

Jah, sest ma arvan, et kriminaalsel vanemal on mõttemaailmas ikkagi midagi viltu. See tähendab , et kui ta oma last kasvatab, siis tema väärtushinnangud ei muutu , vaid ta kohtleb automaatselt ka oma last nende väärtushinnangute kohaselt.

13. Kuidas hindate nende laste toimetulekut edaspidises elu, kes on paigutatud pärast sündi lastekodusse?

Elus võib olla toimetulek kehvem, esiteks seetõttu, et tal ei ole võimalik kellegagi tekitada ühest emotsionaalset sidet. Seal on väga toredad ja hoolitsevad tädid, aga kui sealjuures ei teki kellegagi kiindumussuhet, siis edaspidises elus ei ole laps võimeline ise selliseid kiindumussuhteid looma, sest tal ei ole seda kogemust varases lapseas.

14. Kas üldse ja kuidas mõjutab teie arvates lapse psüühilist tervist tema kasvatamine vanavanemate juures?

Sõltub vanavanematest ja sellest ,mis tema ümber toimub. Neid olukordi on väga erinevaid. Kui ema on hakanud hulkuma ja lapsega eriti ei tegele, aga lapse juures on olnud empaatiliselt last kohelnud vanavanemad, kellel on lapsega head suhted, siis ei pruugi see olla probleem. Aga kui ema on lapsega mingil määral tegelnud ja aastane laps viiakse vanavanemate juurde, sest ema läheb näiteks välismaale tööle (mida praegu väga tihti juhtub), siis võib laps saada trauma, tal võib tekkida tunne, et ema on ta hüljanud.

15. Kui laps läheb nelja-aastaselt ema juurest ära, milline on maksimaalne aeg, kui palju ta võiks ema juurest eemal olla, et ta hiljem ei mäleta, et teda on vahepeal hüljatud?

See sõltub sellest, kuidas ema juurest äraminek on kulgenud. Lapsele tuleb seletada, mis põhjusel ja kuhu ta satub, kui ta ema juurest ära viiakse: see sõltub rohkem sellest, kui lahkumise faktist endast.

16. Kui palju vajab väikelaps päevas värsket õhu käes olekut? Kuidas see vajadus muutub kuni kolme aastaseks saamiseni? Kas väljas viibimine võiks olla lihtsalt sõna otseses mõttes viibimine või on lapse jaoks vajalik ka liikumine, mängimine, jooksmine?

Lapse jaoks seda piiri panna on keeruline, kui palju ta peaks värskes õhus olema, aga tund-paar päevas kindlasti. Lapse jaoks on oluline uute kogemuste ja muljete saamine. Selle kaudu õpib laps maailma tundma. Isegi kui ta on vangla kambris 24 tundi emaga koos ja näeb lisaks emale veel ainult mõnda teist tädi, siis aastase lapse jaoks on see enam-vähem normaalne olukord, aga mida suuremaks laps kasvab, seda rohkem peab ta saama ümbritsevast keskkonnast muljeid. Sellepärast ka ei ole mõtet, et tal on väike aiakene vangla kõrval, kus ta emaga käib. Ta peab ikka nägema, et ümberringi on väga palju muid asju kui see üks väike aiake.

17. Millised võivad olla tagajärjed, kui alla kolmeaastane laps liialt kinnises ruumis viibib?

Ta ei arene normaalsel viisil. Ta ei omanda kogemusi ümbritsevast keskkonnast. Tal jäävad teadmised kesiseks, sest väiksele lapsele ei ole võimalik kõike suuliselt edasi anda. Sellest, mis me talle räägime, jääb väheseks, sest väike laps kogeb elu ka praktiliselt. Ja kui tal puudub praktilise kogemuse võimalus, ei omanda ta elulisi teadmisi.

18. Kas laps vajab mängimiseks oma maailma või ei ole väikelapsele ruum, kus ta mängib, tähtis? Kas väikelapsel peaks olema oma kindel mängunurk või tuba?

On hea, kui lapsel on oma nurk, sest ühest küljest ta teab, et see on tema koht, teisest küljest ta teab, et seal on tema asjad, ja kolmandast küljest on teda võimalik õpetada oma asjade eest hoolt kandma. Laps peab õppima koristama enda järelt mänguasju seal, kus ta on mänginud. Lapse jaoks on see „oma“ mingis vanuses hästi tähtis, et ta saaks aru, et see ongi maailm, kus tema saab peremees olla.

19. Kas laste jaoks on värvide olemasolu eluruumides tähtis? Mida lapse jaoks need värvid tähendavad?

Seda on väga raske paari sõnaga öelda, sest värvid ei ole tähtsad mitte ainult laste, vaid ka täiskasvanute jaoks. Lapse ümbrus olgu lapsepärase, seal ei pea olema tingimata Muumid, aga kujunduses peab olema laste peale mõeldud. Värvid peaksid olema natukene lõbusamad, sest laps on oma loomu poolest lõbus ja uudishimulik ning värvid mõjutavad lapse emotsionaalsust. See ei peaks olema tohutult kirkas ja kirju, eriti kui laps peab selles ruumis pikka aega viibima, aga ta ei tohi olla ühtlane, hall ja rusuv, sest selline ruum kindlasti lapse emotsionaalset arengut ei toeta.

LISA 8. VAATLUSPROTOKOLL

Vaatluskoht: Harku vangla. Autor vaatles Harku vanglat üldiselt. Spetsiifilisemalt vaatles autor vangla emade-laste osakonda, meditsiinosakonda ning lastele mõeldud mänguväljakut.

Aeg (kuupäev, kell): 18 märts. 2009. a. kell 13.30-16.00

Vaatlusesse kaasatud isikud: Harku vangla sotsiaalosakonna juhataja Christel Punn ja meditsiinosakonna spetsialist-õde Lidia Perova, inspektor-kontaktisik Stanislav Solodov.

Vaatluse ajakava:

13.30 – 13.45 Saabumine Harku vanglasse, pääsla läbimine. Pääslahoones asuvate lühi-ja pikaajaliste kokkusaamiste ruumide vaatlus. Tutvumine vangla üldrežiimis kinnipeetavate eluosakonnaga.

13.45-14.00 Tutvumine vangla tööstushoonega. (Naissoost kinnipeetavatele võimalikud töökohad ning töötingimused). Vestlus inspektor-kontaktisik Stanislav Solodov'iga. Isikult saadud kinnipeetavate kaupluse ostunimekiri.

14.00- 15.30 Tutvumine meditsiinosakonnaga. Intervjuu meditsiiniõe Liidia Perova'ga

15.30-16.15 – Vaatlused emade-laste osakonnas. Lastel olemasolevate mänguasjade ning hooldusvahendite hindamine.

Osakonna köök: olemasolevad võimalused, söömistingimused. Väikeastele on olemas väikese laua ja toolide komplekt. Köögis on võimalused toidu iseseisvaks toidu valmistamise. Osakonnas olemas pesumasin ning kuivati. Osakonna kolme toa autoripoolsed mõõtmised (koostöös sotsiaalosakonna juhatajaga).

Mõõtmistulemused:

- 1) tuba ühele emale-lapsele suurusega 11 m²;
- 2) kolmekohaline tuba suurusega 22 m²;
- 3) kolmekohaline tuba koos vannitoaga suurusega 32 m².

Väljas asuva mänguhoovi vaatlus ja mõõtmised. Vaatlust raskendas lumi.